

Rosmalen

Een uitgave van
Heemkundekring
Rosmalen

Kerst, maar
dan honderd
jaar geleden

Struikelstenen
"De mens is pas
vergeten als zijn of
haar naam vergeten is"

Augustini van Nuland,
nog een sterke vrouw
uit onze omgeving

Jaargang 34 nr 4

26
straat
sch
Lederwaren - Pijpen

Gist is leven

Irving's Gist-Tamine Tabletten!
DE GROOTSTE ONTOEKKING DEZER EEUW!

(Bevat geen schade aan de gezondheid)
Samengesteld uit zuivere medicijnen (Saccharomyces cerevisiae), vitamine en andere waardevolle ingrediënten, geselecteerd door de meest vooraanstaande wetenschappelijke werking van de maag en darmen, buitengewoon opmerkelijk.

Bij welk of welke ziekten, reeds of niet, U één of twee Gist-Tamine Tabletten moet nemen, het resultaat is snel en opgevoerd.

Bereidingswijze: Het is raadzaam om de Gist-Tamine Tabletten in een glas water te nemen, met een beetje citroensap of azijn.

Indigestie (slechte verteerbaarheid), Zwakte, Ziekte, Hooftdoodpijn, Depressie (Neerslachtigheid) etc. in 10 tot 15 minuten. Maagstoornissen in 10 tot 15 minuten. Influenza. Gevate koude, Koorts, in 24 uren.

ONZE GARANTIE. Koop een doos of flacon Irving's Gist-Tamine Tabletten van f 0.75 en neem proef op onze kosten. Indien U niet volkomen overtuigd zijt van de wonderlijke werking dezer tabletten door dadelijk resultaat, retourneer ons de ledige doos en wij betalen U per keerende post het geld terug.

GETUIGENSCHAPEN.
f 1000.— contant zullen betaald worden van een ieder die kan bewijzen, dat de volgende uittekensels van ongevaarde getuigenschappen niet echt zijn:

Meer dan 10000 brieven kwamen in 8 maanden tijd binnen van gebruikers van ons geneesmiddel.
No. 17013 — Dr. N. Schmitt: Ik schrijf de tabletten regelmatig voor. Geefte een doos aan mijn broeder te zenden, daar ik gaarne zou zien, dat hij er kennis mee maakte.

No. 14421 — Een verpleegster: ik vind de tabletten uitstekend voor heizeken U aanzeft, ik beveel ze gaarne in mijn district aan.

No. 918 — Ik ben dankbaar U te kunnen zeggen, dat ik zooveel beter ben, ik heb geen Incline meer noodig voor suikerziekte.

No. 14777 — Het resultaat is bij mij eenvoudig verwoonderlijk.

No. 10792 — Mijn zuster gevoelt zich zo slap zonder de tabletten, ik zal blijde zijn als ze aankomen.

No. 10706 — Zij hebben het gewicht van mijn zoon met 4 K.G. doen toenemen en verbeteren zijn algemeen zenuwgestel.

No. 987 — Weik een practisch middel, ik zal ze aanbevelen tengevolge van de groote verbetering in mijn gezondheid.

No. 13781 — Voor zenuwdoorningen kunnen zij niet gemist worden. Het enige werkelijke middel, dat ik gevonden heb.

No. 10900 — Geefte te tabletten omkaand te zenden daar in hang ben dat de gezondheid van mijn zuster achteruit gaat als zij ze niet geregeld kan innemen.

No. 10856 — Wij raken onze verkoudheid zoo spoedig kwijt, dat de tabletten ons voorkomen HET middel daartoe is zijn.

No. 1123 — Ik ben een rustig uit een ziekenhuis, ludende aan bloedarmoede. De tabletten hebben mij veel goed gedaan en mijn lichaamsgewicht weder veel verbeterd.

Prijs per doos of flacon f 0.75, f 1.50 en f 2.50.
Enige Importeurs:
N.V. Algem. Hollandsche Handel- en Industrie-Maatschappij (Afd. „Yeast Vite“), Denneweg 140, Den Haag.

VERKRIJGBAAR BIJ DE VOORNAAMSTE APOTHEKERS EN DROGISTEN.

OVERHEER
ENERGIE
HOOFDPIJN
NEURALGIA
MASSAGE
PILULE
NUCLEUM

N.V. De Courant „DE MAAS-BOED“ vraagt voor spoedige indiensttreding te KLASSE

Linotype-Zetters.
Brieven met uitvoerige inlichtingen.

4150 bureau van dit blad. 10

EEN VERRASSING
zal ook voor U het eerste te verranderen natuurlijk, dat niet lekker kan zijn. Het ontstaat echter eerst in de collectie in ruwe kalligrafische handschriftelijke onderzocht, in overzacht en on

HUWELIJK.
HEER begin 40, P. G., met goede positie en van goeden huize, niet in de gelegenheid met dames in aantrekkende te komen, zoekt een vrouw. Goede stand en eenig fortuin heest noodig. Brieven en portret, welke terug worden gezonden, onder No. 4150 bureau van dit blad. 10

D. HERDER. Wegens plaatsvervangend zeer blijf te koop groote D. Herder, kleur zwel zwart. Te zien of te bevragen iedereen dag. Adres J. KALBERG, Vismarktstr. E. 11, Vught.

DAGMEISJE gevraagd. tegen Januari, gezin zonder kinderen, R. K. Vorststraat 11, boveng. A. W. Wommag. Iussu. 7 en 8.

TE HUUR. hock Schapenmarkt-Vughtstraat 11. Fink bovenhuis, direct te aanvaarden, met riant uitzicht over de gehele Vughtstr. straat. Huurprijs f 750 per jaar. Te bevragen J. HOLZHAUS, Schapenmarkt 11.

DAGMEISJE. Tegen 1 Januari wordt in klein gezin gevraagd een met R. K. gezin. Aankomst Geert v. Woutstraat 17, Middel.

GEVRAAGD tegen 15 Jan. fink dienstbode, liefst boven 25 jaar, heider kunnende werken en een fink tweede med. kunnende stoppen en strikken. Brieven ook no. 4150 bureau dezer courant.

GEVRAAGD voor verscheidene netje dienstbode, liefst van buiten, goed kunnende werken en kunnende in vervul. Brieven onder no. 4152 bureau dezer courant.

MEISJE. Tegen 1 Jan. wegens teleurstelling gevraagd een net meisje, dat netjes kan werken, en een gezin met 1 kindje. Wacht binnenhuis, koken zeer verstandig. Liefst een buitenmeisje, v. g. v. Adres Mevr. HOFSTEDE, Oranjo Nassauaan 4, 's-Bosch.

GROENTEN-FRUITZAAK ter overname aangeboden, burgerbestaan oplevend. Ook afzonderlijk inverteiling over te nemen. Rr. ond. no. 4151 bur. dezer courant.

HUUS. Te Vught te huur tegengesteld een klein huis voor klein gezin. Aanvaarding terstond. Adres: Kantoor Firma v. BOXTEL.

GEVRAAGD te Utrecht tot R. K. tweede en derde klas. oude naaien. ond. no. 4153 bur. dezer courant.

DAGMEISJE. Gevraagd voor een dienstbode, die netjes kan werken en goed kan

26
straat
sch
Lederwaren - Pijpen

Gist is leven

Irving's Gist-Tamine Tabletten!

DE GROOTSTE ONTOEKKING DEZER EEUW!

(Bevat geen schade aan de gezondheid)

Samengesteld uit zuivere medicijnen (Saccharomyces cerevisiae), vitamine en andere waardevolle ingrediënten, geselecteerd door de meest vooraanstaande wetenschappelijke werking van de maag en darmen, buitengewoon opmerkelijk.

Bij welk of welke ziekten, reeds of niet, U één of twee Gist-Tamine Tabletten moet nemen, het resultaat is snel en opgevoerd.

Bereidingswijze: Het is raadzaam om de Gist-Tamine Tabletten in een glas water te nemen, met een beetje citroensap of azijn.

Indigestie (slechte verteerbaarheid), Zwakte, Ziekte, Hooftdoodpijn, Depressie (Neerslachtigheid) etc. in 10 tot 15 minuten. Maagstoornissen in 10 tot 15 minuten. Influenza. Gevate koude, Koorts, in 24 uren.

ONZE GARANTIE. Koop een doos of flacon Irving's Gist-Tamine Tabletten van f 0.75 en neem proef op onze kosten. Indien U niet volkomen overtuigd zijt van de wonderlijke werking dezer tabletten door dadelijk resultaat, retourneer ons de ledige doos en wij betalen U per keerende post het geld terug.

GETUIGENSCHAPEN.
f 1000.— contant zullen betaald worden van een ieder die kan bewijzen, dat de volgende uittekensels van ongevaarde getuigenschappen niet echt zijn:

Meer dan 10000 brieven kwamen in 8 maanden tijd binnen van gebruikers van ons geneesmiddel.

No. 17013 — Dr. N. Schmitt: Ik schrijf de tabletten regelmatig voor. Geefte een doos aan mijn broeder te zenden, daar ik gaarne zou zien, dat hij er kennis mee maakte.

No. 14421 — Een verpleegster: ik vind de tabletten uitstekend voor heizeken U aanzeft, ik beveel ze gaarne in mijn district aan.

No. 918 — Ik ben dankbaar U te kunnen zeggen, dat ik zooveel beter ben, ik heb geen Incline meer noodig voor suikerziekte.

No. 14777 — Het resultaat is bij mij eenvoudig verwoonderlijk.

No. 10792 — Mijn zuster gevoelt zich zo slap zonder de tabletten, ik zal blijde zijn als ze aankomen.

No. 10706 — Zij hebben het gewicht van mijn zoon met 4 K.G. doen toenemen en verbeteren zijn algemeen zenuwgestel.

No. 987 — Weik een practisch middel, ik zal ze aanbevelen tengevolge van de groote verbetering in mijn gezondheid.

No. 13781 — Voor zenuwdoorningen kunnen zij niet gemist worden. Het enige werkelijke middel, dat ik gevonden heb.

No. 10900 — Geefte te tabletten omkaand te zenden daar in hang ben dat de gezondheid van mijn zuster achteruit gaat als zij ze niet geregeld kan innemen.

No. 10856 — Wij raken onze verkoudheid zoo spoedig kwijt, dat de tabletten ons voorkomen HET middel daartoe is zijn.

No. 1123 — Ik ben een rustig uit een ziekenhuis, ludende aan bloedarmoede. De tabletten hebben mij veel goed gedaan en mijn lichaamsgewicht weder veel verbeterd.

Prijs per doos of flacon f 0.75, f 1.50 en f 2.50.
Enige Importeurs:
N.V. Algem. Hollandsche Handel- en Industrie-Maatschappij (Afd. „Yeast Vite“), Denneweg 140, Den Haag.

VERKRIJGBAAR BIJ DE VOORNAAMSTE APOTHEKERS EN DROGISTEN.

OVERHEER
ENERGIE
HOOFDPIJN
NEURALGIA
MASSAGE
PILULE
NUCLEUM

N.V. De Courant „DE MAAS-BOED“ vraagt voor spoedige indiensttreding te KLASSE

Linotype-Zetters.
Brieven met uitvoerige inlichtingen.

4150 bureau van dit blad. 10

EEN VERRASSING
zal ook voor U het eerste te verranderen natuurlijk, dat niet lekker kan zijn. Het ontstaat echter eerst in de collectie in ruwe kalligrafische handschriftelijke onderzocht, in overzacht en on

HUWELIJK.
HEER begin 40, P. G., met goede positie en van goeden huize, niet in de gelegenheid met dames in aantrekkende te komen, zoekt een vrouw. Goede stand en eenig fortuin heest noodig. Brieven en portret, welke terug worden gezonden, onder No. 4150 bureau van dit blad. 10

D. HERDER. Wegens plaatsvervangend zeer blijf te koop groote D. Herder, kleur zwel zwart. Te zien of te bevragen iedereen dag. Adres J. KALBERG, Vismarktstr. E. 11, Vught.

DAGMEISJE gevraagd. tegen Januari, gezin zonder kinderen, R. K. Vorststraat 11, boveng. A. W. Wommag. Iussu. 7 en 8.

TE HUUR. hock Schapenmarkt-Vughtstraat 11. Fink bovenhuis, direct te aanvaarden, met riant uitzicht over de gehele Vughtstr. straat. Huurprijs f 750 per jaar. Te bevragen J. HOLZHAUS, Schapenmarkt 11.

DAGMEISJE. Tegen 1 Januari wordt in klein gezin gevraagd een met R. K. gezin. Aankomst Geert v. Woutstraat 17, Middel.

GEVRAAGD tegen 15 Jan. fink dienstbode, liefst boven 25 jaar, heider kunnende werken en een fink tweede med. kunnende stoppen en strikken. Brieven ook no. 4150 bureau dezer courant.

GEVRAAGD voor verscheidene netje dienstbode, liefst van buiten, goed kunnende werken en kunnende in vervul. Brieven onder no. 4152 bureau dezer courant.

MEISJE. Tegen 1 Jan. wegens teleurstelling gevraagd een net meisje, dat netjes kan werken, en een gezin met 1 kindje. Wacht binnenhuis, koken zeer verstandig. Liefst een buitenmeisje, v. g. v. Adres Mevr. HOFSTEDE, Oranjo Nassauaan 4, 's-Bosch.

GROENTEN-FRUITZAAK ter overname aangeboden, burgerbestaan oplevend. Ook afzonderlijk inverteiling over te nemen. Rr. ond. no. 4151 bur. dezer courant.

HUUS. Te Vught te huur tegengesteld een klein huis voor klein gezin. Aanvaarding terstond. Adres: Kantoor Firma v. BOXTEL.

GEVRAAGD te Utrecht tot R. K. tweede en derde klas. oude naaien. ond. no. 4153 bur. dezer courant.

DAGMEISJE. Gevraagd voor een dienstbode, die netjes kan werken en goed kan

26
straat
sch
Lederwaren - Pijpen

Gist is leven

Irving's Gist-Tamine Tabletten!

DE GROOTSTE ONTOEKKING DEZER EEUW!

(Bevat geen schade aan de gezondheid)

Samengesteld uit zuivere medicijnen (Saccharomyces cerevisiae), vitamine en andere waardevolle ingrediënten, geselecteerd door de meest vooraanstaande wetenschappelijke werking van de maag en darmen, buitengewoon opmerkelijk.

Bij welk of welke ziekten, reeds of niet, U één of twee Gist-Tamine Tabletten moet nemen, het resultaat is snel en opgevoerd.

Bereidingswijze: Het is raadzaam om de Gist-Tamine Tabletten in een glas water te nemen, met een beetje citroensap of azijn.

Indigestie (slechte verteerbaarheid), Zwakte, Ziekte, Hooftdoodpijn, Depressie (Neerslachtigheid) etc. in 10 tot 15 minuten. Maagstoornissen in 10 tot 15 minuten. Influenza. Gevate koude, Koorts, in 24 uren.

ONZE GARANTIE. Koop een doos of flacon Irving's Gist-Tamine Tabletten van f 0.75 en neem proef op onze kosten. Indien U niet volkomen overtuigd zijt van de wonderlijke werking dezer tabletten door dadelijk resultaat, retourneer ons de ledige doos en wij betalen U per keerende post het geld terug.

GETUIGENSCHAPEN.
f 1000.— contant zullen betaald worden van een ieder die kan bewijzen, dat de volgende uittekensels van ongevaarde getuigenschappen niet echt zijn:

Meer dan 10000 brieven kwamen in 8 maanden tijd binnen van gebruikers van ons geneesmiddel.

No. 17013 — Dr. N. Schmitt: Ik schrijf de tabletten regelmatig voor. Geefte een doos aan mijn broeder te zenden, daar ik gaarne zou zien, dat hij er kennis mee maakte.

No. 14421 — Een verpleegster: ik vind de tabletten uitstekend voor heizeken U aanzeft, ik beveel ze gaarne in mijn district aan.

No. 918 — Ik ben dankbaar U te kunnen zeggen, dat ik zooveel beter ben, ik heb geen Incline meer noodig voor suikerziekte.

No. 14777 — Het resultaat is bij mij eenvoudig verwoonderlijk.

No. 10792 — Mijn zuster gevoelt zich zo slap zonder de tabletten, ik zal blijde zijn als ze aankomen.

No. 10706 — Zij hebben het gewicht van mijn zoon met 4 K.G. doen toenemen en verbeteren zijn algemeen zenuwgestel.

No. 987 — Weik een practisch middel, ik zal ze aanbevelen tengevolge van de groote verbetering in mijn gezondheid.

No. 13781 — Voor zenuwdoorningen kunnen zij niet gemist worden. Het enige werkelijke middel, dat ik gevonden heb.

No. 10900 — Geefte te tabletten omkaand te zenden daar in hang ben dat de gezondheid van mijn zuster achteruit gaat als zij ze niet geregeld kan innemen.

No. 10856 — Wij raken onze verkoudheid zoo spoedig kwijt, dat de tabletten ons voorkomen HET middel daartoe is zijn.

No. 1123 — Ik ben een rustig uit een ziekenhuis, ludende aan bloedarmoede. De tabletten hebben mij veel goed gedaan en mijn lichaamsgewicht weder veel verbeterd.

Prijs per doos of flacon f 0.75, f 1.50 en f 2.50.
Enige Importeurs:
N.V. Algem. Hollandsche Handel- en Industrie-Maatschappij (Afd. „Yeast Vite“), Denneweg 140, Den Haag.

VERKRIJGBAAR BIJ DE VOORNAAMSTE APOTHEKERS EN DROGISTEN.

OVERHEER
ENERGIE
HOOFDPIJN
NEURALGIA
MASSAGE
PILULE
NUCLEUM

N.V. De Courant „DE MAAS-BOED“ vraagt voor spoedige indiensttreding te KLASSE

Linotype-Zetters.
Brieven met uitvoerige inlichtingen.

4150 bureau van dit blad. 10

EEN VERRASSING
zal ook voor U het eerste te verranderen natuurlijk, dat niet lekker kan zijn. Het ontstaat echter eerst in de collectie in ruwe kalligrafische handschriftelijke onderzocht, in overzacht en on

HUWELIJK.
HEER begin 40, P. G., met goede positie en van goeden huize, niet in de gelegenheid met dames in aantrekkende te komen, zoekt een vrouw. Goede stand en eenig fortuin heest noodig. Brieven en portret, welke terug worden gezonden, onder No. 4150 bureau van dit blad. 10

D. HERDER. Wegens plaatsvervangend zeer blijf te koop groote D. Herder, kleur zwel zwart. Te zien of te bevragen iedereen dag. Adres J. KALBERG, Vismarktstr. E. 11, Vught.

DAGMEISJE gevraagd. tegen Januari, gezin zonder kinderen, R. K. Vorststraat 11, boveng. A. W. Wommag. Iussu. 7 en 8.

TE HUUR. hock Schapenmarkt-Vughtstraat 11. Fink bovenhuis, direct te aanvaarden, met riant uitzicht over de gehele Vughtstr. straat. Huurprijs f 750 per jaar. Te bevragen J. HOLZHAUS, Schapenmarkt 11.

DAGMEISJE. Tegen 1 Januari wordt in klein gezin gevraagd een met R. K. gezin. Aankomst Geert v. Woutstraat 17, Middel.

GEVRAAGD tegen 15 Jan. fink dienstbode, liefst boven 25 jaar, heider kunnende werken en een fink tweede med. kunnende stoppen en strikken. Brieven ook no. 4150 bureau dezer courant.

GEVRAAGD voor verscheidene netje dienstbode, liefst van buiten, goed kunnende werken en kunnende in vervul. Brieven onder no. 4152 bureau dezer courant.

MEISJE. Tegen 1 Jan. wegens teleurstelling gevraagd een net meisje, dat netjes kan werken, en een gezin met 1 kindje. Wacht binnenhuis, koken zeer verstandig. Liefst een buitenmeisje, v. g. v. Adres Mevr. HOFSTEDE, Oranjo Nassauaan 4, 's-Bosch.

GROENTEN-FRUITZAAK ter overname aangeboden, burgerbestaan oplevend. Ook afzonderlijk inverteiling over te nemen. Rr. ond. no. 4151 bur. dezer courant.

HUUS. Te Vught te huur tegengesteld een klein huis voor klein gezin. Aanvaarding terstond. Adres: Kantoor Firma v. BOXTEL.

GEVRAAGD te Utrecht tot R. K. tweede en derde klas. oude naaien. ond. no. 4153 bur. dezer courant.

DAGMEISJE. Gevraagd voor een dienstbode, die netjes kan werken en goed kan

26
straat
sch
Lederwaren - Pijpen

Gist is leven

Irving's Gist-Tamine Tabletten!

DE GROOTSTE ONTOEKKING DEZER EEUW!

(Bevat geen schade aan de gezondheid)

Samengesteld uit zuivere medicijnen (Saccharomyces cerevisiae), vitamine en andere waardevolle ingrediënten, geselecteerd door de meest vooraanstaande wetenschappelijke werking van de maag en darmen, buitengewoon opmerkelijk.

Bij welk of welke ziekten, reeds of niet, U één of twee Gist-Tamine Tabletten moet nemen, het resultaat is snel en opgevoerd.

Bereidingswijze: Het is raadzaam om de Gist-Tamine Tabletten in een glas water te nemen, met een beetje citroensap of azijn.

Indigestie (slechte verteerbaarheid), Zwakte, Ziekte, Hooftdoodpijn, Depressie (Neerslachtigheid) etc. in 10 tot 15 minuten. Maagstoornissen in 10 tot 15 minuten. Influenza. Gevate koude, Koorts, in 24 uren.

ONZE GARANTIE. Koop een doos of flacon Irving's Gist-Tamine Tabletten van f 0.75 en neem proef op onze kosten. Indien U niet volkomen overtuigd zijt van de wonderlijke werking dezer tabletten door dadelijk resultaat, retourneer ons de ledige doos en wij betalen U per keerende post het geld terug.

GETUIGENSCHAPEN.
f 1000.— contant zullen betaald worden van een ieder die kan bewijzen, dat de volgende uittekensels van ongevaarde getuigenschappen niet echt zijn:

Meer dan 10000 brieven kwamen in 8 maanden tijd binnen van gebruikers van ons geneesmiddel.

No. 17013 — Dr. N. Schmitt: Ik schrijf de tabletten regelmatig voor. Geefte een doos aan mijn broeder te zenden, daar ik gaarne zou zien, dat hij er kennis mee maakte.

No. 14421 — Een verpleegster: ik vind de tabletten uitstekend voor heizeken U aanzeft, ik beveel ze gaarne in mijn district aan.

No. 918 — Ik ben dankbaar U te kunnen zeggen, dat ik zooveel beter ben, ik heb geen Incline meer noodig voor suikerziekte.

No. 14777 — Het resultaat is bij mij eenvoudig verwoonderlijk.

No. 10792 — Mijn zuster gevoelt zich zo slap zonder de tabletten, ik zal blijde zijn als ze aankomen.

No. 10706 — Zij hebben het gewicht van mijn zoon met 4 K.G. doen toenemen en verbeteren zijn algemeen zenuwgestel.

No. 987 — Weik een practisch middel, ik zal ze aanbevelen tengevolge van de groote verbetering in mijn gezondheid.

No. 13781 — Voor zenuwdoorningen kunnen zij niet gemist worden. Het enige werkelijke middel, dat ik gevonden heb.

No. 10900 — Geefte te tabletten omkaand te zenden daar in hang ben dat de gezondheid van mijn zuster achteruit gaat als zij ze niet geregeld kan innemen.

No. 10856 — Wij raken onze verkoudheid zoo spoedig kwijt, dat de tabletten ons voorkomen HET middel daartoe is zijn.

No. 1123 — Ik ben een rustig uit een ziekenhuis, ludende aan bloedarmoede. De tabletten hebben mij veel goed gedaan en mijn lichaamsgewicht weder veel verbeterd.

Prijs per doos of flacon f 0.75, f 1.50 en f 2.50.
Enige Importeurs:
N.V. Algem. Hollandsche Handel- en Industrie-Maatschappij (Afd. „Yeast Vite“), Denneweg 140, Den Haag.

VERKRIJGBAAR BIJ DE VOORNAAMSTE APOTHEKERS EN DROGISTEN.

OVERHEER
ENERGIE
HOOFDPIJN
NEURALGIA
MASSAGE
PILULE
NUCLEUM

N.V. De Courant „DE MAAS-BOED“ vraagt voor spoedige indiensttreding te KLASSE

Linotype-Zetters.
Brieven met uitvoerige inlichtingen.

4150 bureau van dit blad. 10

EEN VERRASSING
zal ook voor U het eerste te verranderen natuurlijk, dat niet lekker kan zijn. Het ontstaat echter eerst in de collectie in ruwe kalligrafische handschriftelijke onderzocht, in overzacht en on

HUWELIJK.
HEER begin 40, P. G., met goede positie en van goeden huize, niet in de gelegenheid met dames in aantrekkende te komen, zoekt een vrouw. Goede stand en eenig fortuin heest noodig. Brieven en portret, welke terug worden gezonden, onder No. 4150 bureau van dit blad. 10

D. HERDER. Wegens plaatsvervangend zeer blijf te koop groote D. Herder, kleur zwel zwart. Te zien of te bevragen iedereen dag. Adres J. KALBERG, Vismarktstr. E. 11, Vught.

DAGMEISJE gevraagd. tegen Januari, gezin zonder kinderen, R. K. Vorststraat 11, boveng. A. W. Wommag. Iussu. 7 en 8.

TE HUUR. hock Schapenmarkt-Vughtstraat 11. Fink bovenhuis, direct te aanvaarden, met riant uitzicht over de gehele Vughtstr. straat. Huurprijs f 750 per jaar. Te bevragen J. HOLZHAUS, Schapenmarkt 11.

DAGMEISJE. Tegen 1 Januari wordt in klein gezin gevraagd een met R. K. gezin. Aankomst Geert v. Woutstraat 17, Middel.

GEVRAAGD tegen 15 Jan. fink dienstbode, liefst boven 25 jaar, heider kunnende werken en een fink tweede med. kunnende stoppen en strikken. Brieven ook no. 4150 bureau dezer courant.

In deze uitgave

8

Kerst, maar dan honderd jaar geleden

Hoe vierden Rosmalenaren kerst zo'n honderd jaar geleden?

**“De mens is pas ver-
geten als zijn of haar
naam vergeten is”**

5

Struikelstenen, je vindt ze overal in Europa,
ook in onze contreien.

En verder

- 4 Voorwoord
- 13 Toen en nu: een rondje
rotonde Oude Baan/Molenstraat
- 24 Bij d'n Blom
- 26 Het Beleg van 1629
in dagboeken

- 33 Rosmalen was al in de IJzertijd
bewoond!
- 35 Foto onbekend – terugblik
- 39 Foto onbekend

18

Twée sterke vrouwen uit onze omgeving

Deel 2: Augustini van Nuland.

Rosmalla

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt
4 keer per jaar uitgegeven onder
eindverantwoording van het bestuur
van Heemkundekring Rosmalen.
Hoff van Hollantlaan 1
5243 SR Rosmalen

Website:

www.heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Giedie Heijmans, voorzitter
- Marja Spierings-Voets, secretaris
- Wim van Son, penningmeester
- Hans Groenewoud, lid

Werkgroep Redactieraad Rosmalla:

- Nieke Roos
- Hans Groenewoud
- Michiel van Heumen
- Wim van Son
- Antoinette van Grinsven-
Raijmakers
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Nextprint B.V. Den Bosch

Losse nummers:

- € 5,50 per uitgave

Kopijadres:

- [rosmalla@
heemkundekringrosmalen.nl](mailto:rosmalla@heemkundekringrosmalen.nl)

Ledenadministratie:

- [ledenadministratie@
heemkundekringrosmalen.nl](mailto:ledenadministratie@heemkundekringrosmalen.nl)

Uitgave van

Iedere auteur draagt persoonlijke
verantwoordelijkheid voor zijn of
haar artikel. Niets uit deze uitgave
mag worden vernenigvuldigd tenzij
bronvermelding plaatsvindt.

Voorwoord

Nieke Roos

Kerst wordt algemeen geassocieerd met gezelligheid. Binnen hebben we alle feestelijke aankleding weer uit de kast getrokken en zitten we behaaglijk en knus rond een boom volgehangen met lampjes en tierelantjies. Buiten is het koud, maar geven feeëriek tot overdadig verlichte en versierde huizen en straten ons toch een warm en sfeervol gevoel.

Deze hunkering naar gezelligheid rond kerst is van alle tijden – in elk geval van de laatste honderd jaar. Een eeuw geleden vierden we kerst in Rosmalen op verrassend vergelijkbare wijze, zo laat Wouter Loeff ons zien verderop in deze Rosmalla. Het feest was destijds veel minder commercieel geladen maar kende min of meer dezelfde ingrediënten: versierde kerstbomen, uitgebreid dineren, kerstcadeaus en muziek.

De kersttijd is niet alleen een periode van beleving maar ook van bezinning. Nu het jaar op zijn einde loopt, is het een mooi moment om na te denken, aan de ene kant over ons leven tot nu toe en aan de andere kant over wat de (nabije) toekomst ons gaat brengen. Tegelijkertijd is het een goede gelegenheid om aandacht te schenken aan de minderbedeelden.

Bezinning is allerm minst een overbodige luxe in het woelige tijdsgewricht waarin we nu leven. Met alle oorlogen en polemiek om ons heen is het geen slecht idee om stil te staan bij wat dat ons in het verleden heeft gebracht. De struikelstenen waar Hans Groenewoud in deze Rosmalla over schrijft, zijn daar prachtige maar ook pijnlijke gedenktekens van, om nooit te vergeten wat er is gebeurd.

Wij wensen u fijne dagen, met veel gezelligheid en gelegenheid tot bezinning, en veel leesplezier met deze Rosmalla bij de kerstboom.

Foto voorzijde

Advertentiepagina uit de krant van een eeuw geleden

Foto achterzijde

De Heer en Beekstraat in de winter van 2020

Hans Groenewoud

Struikelstenen

“De mens is pas vergeten als zijn of haar naam vergeten is”

Struikelstenen, je vindt ze overal in Europa. Met de namen van mensen die nooit meer thuis zijn gekomen.

Er zijn inmiddels meer dan 100.000 struikelstenen geplaatst in Duitsland, Polen, Oostenrijk, Tsjechië en Hongarije. In Nederland werd de eerste gelegd op 29 november 2007 in de plaats Borne. Alleen in 's-Hertogenbosch zijn er op deze manier voor alle Bossche slachtoffers al 249 stenen door de hele stad in het trottoir geplaatst.

De oorspronkelijke benaming is “Stolpersteine”.¹ Het is een initiatief van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. Het zijn kubusvormige betonnen stenen van 10 bij 10 cm met een messing bovenplaat waarin een tekst is gegraveerd. De stenen worden geplaatst in het trottoir voor de huizen met de namen van de Joden die daaruit zijn verdreven en vermoord en dus nooit meer terug zijn gekomen.

Gunter Demnig, geboren in 1947, groeide op in Nauen en Berlijn. In 1967 ging hij kunstpedagogie studeren aan de Hochschule für Bildende Künste in Berlijn, van 1969 tot 1970 gevolgd door een studie industrieel design. Van 1971 tot 1974 zette hij zijn studie kunstpedagogie voort aan de Kunstacademie van Kassel.

Eerste Stolperstein voor het stadhuis van Keulen met het deportatiebevel van Himmler (geplaatst op 16 december 1992). Foto: Willy Horsch, CC BY 3.0

Hoe Demnig aan de naam Stolpersteine is gekomen, weet hij zelf niet meer precies, maar hij haalt een scholier aan die ooit tegen hem zei: “Man fällt nicht über die Stolpersteine, du stolperst mit dem Kopf und dem Herzen” (“Je valt niet over de struikelstenen, je struikelt met je hoofd en je hart”).

Demnig citeert voor zijn werk een spreuk uit de Talmoed², die zegt “Iemand is pas vergeten als zijn of haar naam vergeten is”. De struikelstenen voor de gebouwen en woonhuizen brengen de mensen die hier ooit woonden weer in herinnering, tot leven. Bijna elke steen

Gunter Demnig aan het werk bij het voormalige Centraal Israëlitisch Weeshuis in Utrecht op 8 april 2010.

Foto: Gerardus, CC BY-SA 3.0

begint daarom met "Here lived...", één naam, één persoon.

Op 16 december 1992 was het vijftig jaar geleden dat Heinrich Himmler het bevel gaf om Sinti en Roma naar de vernietigingskampen te deporteren. Demnig herdacht het begin van de deportaties door de eerste zinnen van het bevel vast te leggen op een in de bestrating geplaatste vierkante messing plaquette. Deze eerste struikelsteen legde hij voor het stadhuis van Keulen. De latere Stolpersteine gedenken elk een persoon die door het nationaalsocialis-

me is verdreven bij zijn of haar laatste vrij gekozen verblijfplaats. Door het leggen van een struikelsteen wordt het slachtoffer symbolisch teruggebracht naar zijn vroegere buurt.

Demnig brengt deze gedenktekens aan in het trottoir voor de vroegere woonhuizen van mensen die door de nazi's zijn verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfmoord zijn gedreven. Deze struikelstenen herinneren aan Joden, Sinti en Roma, politieke gevangenen, Jehova's getuigen, homoseksuelen en slachtoffers van gedwongen euthanasie.

Struikeldrempel bij de Beekmanschool

Demnig brengt de eerste Stolpersteine in een gemeente nog altijd bij voorkeur zelf aan. Volgende plaatsingen kunnen in overleg door de lokale gemeenschap worden gedaan. Sinds januari 2015 wordt het project georganiseerd door de stichting "Spuren – Gunter Demnig".

Naast Stolpersteine legt Demnig af en toe ook zogenaamde "struikeldrempels" (in het Duits Stolperschwelle) in het formaat 100 bij 10 cm, die hele slachtoffergroepen herdenken. Er is er een te vinden in Putten bij het voormalige Werkkamp Vanenburg. Hier werden 125 Joodse mannen geïnterneerd en gedeporteerd naar de vernietigingskampen in Oost-Europa. Slechts één man keerde hiervan terug.

Ook in 's-Hertogenbosch is een struikeldrempel te vinden. Op het adres Van der Does de Willeboissingel 14 bevindt zich een drempel ter herinnering aan het deporteren in juni 1942 van kinderen uit de voormalige "Nutsschool", de tegenwoordige L.W. Beekmanschool. Ook zij werden in de nazikampen vermoord.

Door de hele stad 's-Hertogenbosch verspreid liggen 249 struikelstenen.³ In Rosmalen zijn er drie te vinden op het adres Graafsebaan 33. Ze liggen daar ter nagedachtenis aan de Joodse familie Ensel: Abraham, Christina en Maria. Ze werden alle drie op 11 juni 1943 in Sobibor om het leven gebracht. Ter herinnering aan Christina is in 1993 in de Overlaet de "Christina Ensel-

singel" onthuld.⁴ Ze was op het moment dat ze werd vermoord slechts tien jaar oud.

In München zijn maar drie stenen geplaatst. De Joodse gemeenschap heeft daar het initiatief genomen om "niet meer opnieuw over zich heen te laten lopen". München is immers de stad waar Hitler op 30 januari 1933 de macht greep om zijn vernietigingsplannen van het Joodse volk tot uitvoering te brengen.

Tijdens een symposium op 23 oktober dit jaar zijn op gepaste wijze alle slachtoffers uit onze omgeving, in aanwezigheid van Gunter Demnig, herdacht. In een uitgebreid boekwerk⁵ dat tijdens dat symposium is uitgebracht, worden al hun namen genoemd, herdacht en hun levens beschreven opdat we nooit zullen vergeten wat er met hen is gebeurd.

1. "Stolpern" is Duits voor struikelen.
2. De Talmud is na de Tenach (in het christendom het Oude Testament) het belangrijkste boek binnen het jodendom.
3. nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_Stolpersteine_in_%27s-Hertogenbosch
4. Zie voor krantenknipsel hierover: map.stolpersteine.app/nl/den-bosch/locaties
5. Stichting Struikelstenen 's-Hertogenbosch, "Geïsoleerd, gedeporteerd, vermoord – Bossche Joodse slachtoffers van het nationaalsocialisme", ISBN 9789090390666

Wouter Loeff

Kerst, maar dan honderd jaar geleden

Hoe vierden Rosmalenaren kerst zo'n honderd jaar geleden? Een simpele vraag, maar best ingewikkeld om te beantwoorden. Er zijn beperkte bronnen uit die tijd overgebleven. Gelukkig geven krantenartikelen en advertenties een inkijkje in het kerstfeest van destijds.

Via de website www.delpher.nl zijn veel oude kranten gemakkelijk te doorzoeken. Bijvoorbeeld De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant. Deze krant werd in Rosmalen gelezen, en kan dus als bron worden gebruikt.

Wanneer we gaan lezen in de nummers die in 1924 zijn verschenen, zien we een groot contrast met onze tijd. De eerste kerstadvertenties verschijnen pas vanaf 12 december in de krant. Terwijl tegenwoordig de Intratuin al eind augustus begint met het opbouwen van de kerstshow. De combinatie commercie-kerst is al wel aanwezig. Een herenmodewinkel kon-

digt een "sensationele kerstuitverkoop" aan, van acht dagen.

Aankopen gewoon thuisbezorgd

Een dag later is er een advertentie die een stuk interessanter is, omdat er meer informatie uit te halen valt. Minerva Meubelmagazijn, in de Minderbroederstraat te 's-Hertogenbosch, heeft een "Groote Kerst-Reclame". Speciaal voor hen die in het voorjaar van plan zijn te gaan trouwen. Gekochte meubels kunnen meteen worden afgeleverd, of in het voorjaar van 1925. Er is volop keuze en de bestellingen worden thuisgebracht. Dat lijkt ook weer erg op onze tijd.

"wilden d'r spruiten thuis" blij maken met een boom en namen er een aantal van mee. Ze werden gesnapt en kregen een boete van vijf gulden. Ene A.A.L. te Rosmalen maakte het nog bonter. Hij had niet alleen kerstbomen uit het plantsoen gehaald maar stond er mee op de Bossche markt om ze te verkopen. Hij wist zich eronderuit te praten, aldus de krant.

Molentjes, paraplu's en kerstmannen

Maar wat hang je in de boom? Een advertentie van Vroom & Dreesman van 20 december 1924 geeft hier antwoord op. Het is een grote advertentie, geïllustreerd met kerstmannen. De kerstman heeft een baard, een muts met wit bont afgezet en een zak over zijn schouder. Kennelijk is die al ingeburgerd, want ook bij de producten komen we hem tegen. Onder het kopje "Kerstboomversieringen" zijn kerstmannetjes te vinden en verschillende andere producten. Bijvoorbeeld boompjes, kaarsen, mos en engelenhaar. Ook zijn er trompetten, pijpjes en vogels te koop. Met molentjes, paraplu's, kannetjes en scheepjes wordt het al helemaal een feest. En om het af te maken, kun je een piek kopen (prijs: van 0,79 tot 5,50 gulden).

Onder de boom hoort natuurlijk een kerststal en die zijn ook al te koop in 1924. Bij De Goedkope Winkel verkopen ze complete, 20-delige sets. Ook kun je terecht voor losse figuren, bijvoorbeeld als er eentje is gesneuveld, kaarsenknijpertjes, kunstkerstbomen en allerlei andere kerstartikelen. "ZIET ONZE ETALAGE", zo eindigt de advertentie.

Kerstshoppen in versierde winkelstraten

Sowieso wordt er veel aandacht besteed door winkeliers aan etalages en het versieren van de stad. In een ander nummer van de krant, de kersteditie van 24 december, wordt er be-

spiegeld op de ontwikkelingen van de afgelopen jaren. In 1924 kijken ze tien jaar terug en concluderen ze dat er in die tijd veel meer aandacht is voor kerst. Alles wordt versierd met rode linten en restaurants bieden speciale kerstdiners aan.

Dit laatste gaat enigszins in tegen de principes van de krant. Het is in de ogen van de krant toch eigenlijk de bedoeling om met het gezin thuis kerst te vieren. Maar: "we moeten toegeven dat de feestelijk verlichte winkelstraten en de smaakvol versierde rosig verlichte restaurants en cafés gezelligheid geven op de donkere dagen voor kerst."

Lekker eten

Naast de versieringen moet er ook gegeten worden. Verschillende slagerijen prijzen hun etalages aan en hun vleeswaren. Ook kun je in de stad soepen en andere kant-en-klare gerechten kopen.

Voor lekkers kon je terecht bij Heiming in de Willemstraat. Daar hadden ze kerstkransen, appelbollen en "onzen bekenden boerenmik met rozijnen". Ik ben benieuwd hoe die zou hebben gemaakt. Op basis van de advertenties lijken de Saksische Thuringse Weihnachtsstollen populair. Verschillende bakkers hebben die in hun assortiment. Bijvoorbeeld Firma P. Verheijden, die twee varianten aanbiedt: met of zonder rum. Wie zelf wil koken, vindt in de kersteditie van de krant passende recepten: kerstpudding, kerstkoek en... kalkoen ("Men heeft nodig, behalve de kalkoen, ..."). Kortom, ook het kerstdiner was al een traditie.

Gezellig thuis

De kersteditie van de krant is een schat aan informatie. Behalve de eerdergenoemde recep-

KERST-ZANGERTJES.

Als het tegen Kerstmis gaat,
zie je in ons dorp op straat
kindertjes in 't schemeruur
gaan van d'één naar d'and'ren buur.

Aan een langen, langen stok
dragen zij hun Kerstlichtklok,
en met vroolijk, blij geluid
zajmen zij hun liedjes uit.

Ieder, die de kleuters hoort,
komt er zauw aan deur of poort.
luistert naar het Kerstgezag —
niemand duurt het ooit te lang.

Heider kinkt de kinderstem
bij het lied van Bethlehem —
— 't Kerstlicht straalt zoo schoon en rein —
— doodstil lust'ren groot en klein. —

Naar de Booschap, hun gebracht,
van den Stillen, Heil'gen Nacht —
en in 't hart weerklinkt nog lang
dit zoo schoone Kerstgezag.

Eind'lijk zwijgt de kindermond
en het wordt heel stil in 't rond —
— Heve zangertjes, slaapt zacht! —
dank voor 't lied, dat je ons bracht! —
HERMANNA.

OOK MEE DO...!

Dora, Koosje en Martijn
zijn wel eigenlijk te klein,
om in donker op de straat
mee te zingen; — veel te laat —

Wordt het voor dat kleine goed,
maar — ze vroegen het zoo zoet,
en zoo vliend, of het mocht,
dat 'k een Kerstlicht heb gekocht.

'k Hing het aan een langen stok
en toen ging het: sjoek, sjoek, sjoek,
't tuintje door naar Oma's heg,
bij ons op den achterweg.

„Oma, kijk eens naar mijn „ster“!
„Ja, we komen van heel ver
„en we zingen straks ons lied!“
„Oma, roep eens, dat 'j' ons ziet!“

Oma komt gauw voor het raam
en slaat dan haar handen saam;
„dat is een verrassing, hoor!
„Koos, Martintje en ook Door!

„Wacht, ik kom al op 't balkon —
„als je nu maar eens begoni!“
— Oma luistert wat ze kan,
maar hoort toch niet veel er van.

Neemt den „wil maar voor de daad
en zegt, dat het „prachtig“ gaat;
— 't kleine goedje is tevree,
gaat gewillig nu weer mee.

't Kerstlicht van den langen stok
zetten wij thuis op de klok —
— kleine kleuters, slaapt maar fijn.
gauw zal het weer Kerstmis zijn! —
HERMANNA.

ten en de terugblik op de afgelopen tien jaar is er nog meer interessants te lezen. Hoe je je huis kunt versieren, bijvoorbeeld. Er is een instructie voor het knutselen van rozen voor in de kerstboom. De schrijver van het stuk gaat er impliciet vanuit dat je al een boom hebt staan, dus dat was al gebruikelijk in 1924. De tip is om het niet te bont te maken. Een aantal kleurencombinaties wordt aanbevolen: sneeuwwitte blaadjes met purperrode harten, citroengele blaadjes met zwarte harten en rode met oranje-keurige harten.

Het tafellaken kun je voor het kerstdiner versieren met rode linten. Een zuinige huisvrouw (het blijft natuurlijk wel 1924) kan die bewaren voor een volgend jaar. Om het geheel sfeervol te verlichten, prijst de schrijver kaarsen aan. Mocht je nou niet genoeg mooie kandelaars hebben, dan is er toch hoop. Met hulst is veel op te lossen. „Zelfs de gewoonste en lelijkste kandelaar kan met zulk versiering nog goed dienst doen.“ Verder zijn er tips om waxinelichtjes deels met rood papier te versieren om rosé licht te krijgen.

Schaduwfiguren en vertellingen

We weten nu dat ze honderd jaar geleden al kerstbomen zetten en die versierden, dat winkeliers de stad versierden, dat er een kersthitje was en dat een uitgebreid kerstdiner ook al gebruikelijk was. Maar wat doe je behalve eten en boodschappen doen? De kersteditie geeft instructies voor het maken van schaduwfiguren met je handen.

Ook staan er enkele vertellingen in de krant die kunnen worden voorgelezen. Bijvoorbeeld „Vogels in de kerstlegenden.“ Vroeger, zo begint de vertelling, zouden zwaluwen mooi hebben kunnen zingen. Zij zongen terwijl zij de

stal in- en uitvlogen. Ook in de stal waar het "Kindeke Jezus" lag. Ze wilden hem wakker maken en zongen luid. Het kindje bleef echter slapen. Toen gingen de zwaluwen steentjes en waterdruppels halen en lieten die op hem vallen. Jezus werd wakker en moest huilen. God toont zich in de vertelling als een echte vader van een pasgeboren baby. Hij is woedend op de zwaluwen vanwege het wakker maken van de baby. Als straf ontnemt Hij de zwaluwen hun stem en moeten ze daar nestelen waar rook omhoogstijgt: onder de balken van schuur en schoorstenen.

De hort op

Wie naar buiten wil, kan ook allerlei activiteiten ondernemen. Kinderen gaan langs de deur om liedjes te zingen. Een vertederende afbeelding en twee lieve liedjes van "Hermana" laten de kerstzangertjes zien.

Volwassenen kunnen naar optredens. Voor Rosmalen kan ik dat jaar geen kerstprogramma vinden, maar voor latere jaren wel. Zo zijn er in 1930 drie optredens van Ad de Laat, "humorist uit Tilburg". In de ochtend voor kinderen, in de middag voor vrouwen en in de avond voor mannen.

Omliggende dorpen hebben wel programmering: veel koorgezang en toneelvoorstellingen. Wie in 1924 met de kerst naar het optreden van het Mannenkoor in Berlicum had gewild, had pech. Het is verzet naar 4, 5, 6 januari om "aan de hooggespannen verwachtingen te voldoen".

Er is in 's-Hertogenbosch ook van alles te doen. In de 20 december-editie van de krant wordt er een activiteit aangeprezen: het bezoeken van de kersttentoonstelling georganiseerd door

de Koninklijke School voor Kunst, Techniek en Ambacht, in 's-Hertogenbosch. De auteur grijpt de tentoonstelling aan om van leer te trekken tegen de "ontsiering en verleelijking van Brabantse steden en dorpen". In zijn ogen worden mooie, rustige dorpsstraten ontsierd door "kalkbonte woon- en winkelhuizen" en kerktorens die totaal niet bij de omgeving passen. Een verrommeling van het landschap. Ook een thema dat tegenwoordig speelt.

Conclusie

Kerst vieren in Rosmalen honderd jaar geleden vertoont verrassend veel overeenkomsten met hoe we het tegenwoordig doen maar kent ook duidelijke verschillen. Hoewel het feest destijds veel minder commercieel geladen was, en pas kort voor kerst zichtbaar werd in advertenties, waren de ingrediënten al aanwezig: versierde kerstbomen, uitgebreid dineren, kerstcadeaus en muziek. De advertenties uit die tijd laten een mix zien van traditionele gezelligheid en opkomende moderne invloeden, zoals het toenemende belang van decoraties, speciale kerstdiners en populaire kerstliederen. Tegelijkertijd zien we thema's die nog altijd actueel zijn, zoals de versiering van straten en huizen, de spanning tussen traditie en commercie, en de nostalgie naar "eenvoudiger" tijden.

BRONNEN

- Onbekend, "Om kerstboompjes naar Coudewater", Het Huisgezin, 24 januari 1923
- Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbosche courant, edities van 12 december 1924, 13 december 1924, 20 t/m 24 december 1924

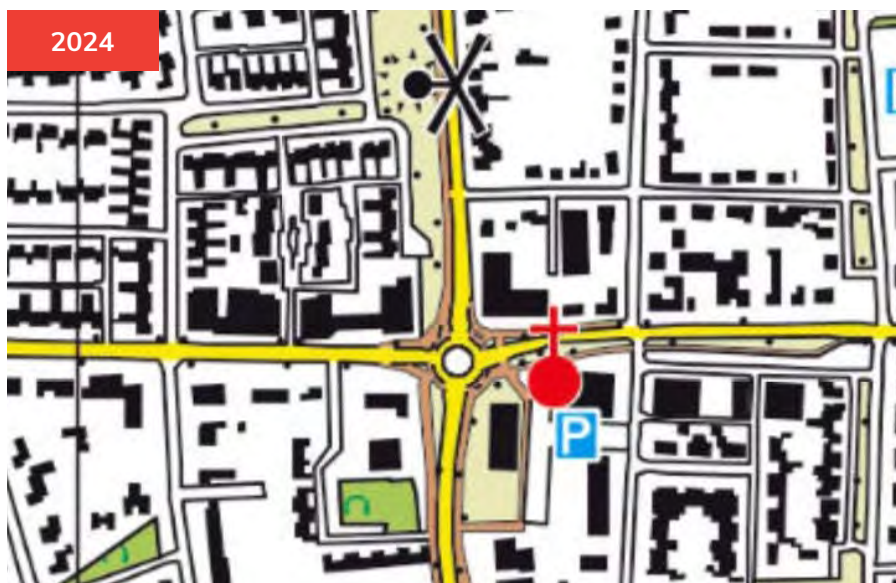
Jo Versteijnen

Toen en nu: een rondje rotonde Oude Baan/ Molenstraat

Rond de rotonde Oude Baan/Molenstraat is veel veranderd.

De Oude Baan staat al jaren bekend als de verbindingsweg tussen Rosmalen en buurdorp Nuland. Op een kaart uit 1907 zien we nog de oude naam: Molenweg. De huidige Heer en Beekstraat heette Molenstraat en was de verbinding vanaf de Straatweg (Graafseweg) bij Heer en Beek en de spoorwegovergang bij de Weidestraat. De Bredestraat was, vanaf de spoorwegovergang, de verbindingsweg tussen Dorpsstraat en de Straatweg (nu A59). De huidige Molenstraat langs de molen was in die tijd nog geen directe hoofd- of verbindingsweg.

Jarenlang stond aan het begin van de Oude Baan op een verhoging het statige huis van de familie Van Lith. Familieleden uit zes generaties Van Lith wa-

ren molenaar op de standaardmolen. Het begon al in 1749 met Joannes (Jan) van Lith tot Albertus (Albert) van Lith van 1943 tot 1948 (zie het boek "De molens van Rosmalen – zeven eeuwen malen voor boer, bakker en burger").

Inmiddels is het huis van de familie Van Lith gesloopt. Daarvoor in de plaats is het kantoor van makelaar Abelen gekomen, met daarnaast de toenmalige noodkerk van de in 1961 opgerichte Laurentiusparochie.

De Laurentiuskerk aan de Oude Baan

Het was in de herfst van 1961 dat pastoor Piet Verstegen aan de slag ging met de oprichting van de Laurentiusparochie. Dat leidde tot een eerste viering met kerst dat jaar, niet in de huidige Laurentiuskerk maar in de benedenverdieping van Hotel-Restaurant Wapen van Rosmalen. Later werden twee houten directieketen van de firma Heijmans gebruikt voor vieringen, gevolgd door een noodkerk, het gebouw waar nu Fysio BijCas is gevestigd.

Na de nodige strubbelingen rond de noodkerk (instortingsgevaar van het dak) kwam er gelukkig ook ruimte voor een definitief kerkgebouw. De nieuwe kerk werd op zondag

Het voormalige woonhuis van de familie Van Lith

Het gebouw van het Wit-Gele Kruis op de hoek Molenstraat-Mazairaclaan

Op dezelfde plek: makelaar Abelen, verscholen onder het bladerdak

De Rosmalense standerdmolen

De Laurentiuskerk

Het woonhuis met bakkerij aan de Molenstraat

30 april 1972 als Laurentiuskerk ingewijd door Mgr. J. Bluysen. Dat was een feestelijke gebeurtenis voor de inwoners van de Molenhoek. Sindsdien zijn er vele vieringen gehouden, mooie uitvoeringen geweest, kwam zowel vreugde als verdriet voorbij, zongen er diverse eigentijdse koren. Ook kon er worden vergaderd, koffie of thee gedronken en gezellig gebuurt.

Aan het begin van de Oude Baan werd in 1972 dus de definitieve Laurentiuskerk ingewijd. De plannen zijn nu om de kerk, gebouwd in de stijl van de Bosche School, te slopen en op de vrijgekomen plek wooneenheden te bouwen.

D'n Bies en tante Jet

Tegenover de Laurentiuskerk stond de woning, bakkerij en winkel van de familie Verbiesen. Dirk Verbiesen (Dirk d'n Bies) en zijn personeel bakten hier dagelijks brood en gebak voor veel Rosmalense gezinnen. De goederen werden met bakfiets of met paard en wagen bij de klanten thuisbezorgd. Het oude paardje, met bezorger/voerman Henk van Lijssel, had zo veel ervaring dat het bij elke klant vanzelf stopte en na de laatste klant regelrecht naar de thuishaven liep, ook al was de voerman soms in slaap gevallen op de terugweg.

De winkel, waar behalve brood en gebak ook andere levensmiddelen werden verkocht, werd gerund door de zus van Dirk, Jet. Zij was in heel Rosmalen meer bekend als tante Jet d'n Bies. Iedereen kende tante Jet en tante Jet kende iedereen.

Dirk was een fanatiek duivenmelker. Zijn duiven hadden een ideale behuizing op de zolder boven de bakkerij. Lekker warm en droog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het verboden om postduiven te houden in verband met vermeend spionagegevaar (overbrengen van berichten). Dirk kon echter geen afscheid nemen van zijn goede duiven. Hij nam het risico dat ze ontdekt zouden worden en had een aantal toppers goed verstopt op een geheime plek.

Alle gebouwen van Verbiesen werden afgebroken en in hun plaats bouwde Bouwbedrijf Hoedemakers er in 2008 een door architect Gerard Derks ontworpen groot appartementencomplex met 23 mooie wooneenheden en 7 patiowoningen. Het gehele project kreeg de naam "D'n Bies".

Burgemeester Mazairac laan

Er lagen allang plannen bij de gemeente om de Oude Baan door te trekken naar de Empel-

De winkel van tante Jet aan de Oude Baan

De rotonde in de jaren 60

De huidige situatie met appartementencomplex "D'n Bies"

De boerderij van de familie Hubers in 1955

Burgemeester Mazairac laan in 1969

“De Gele Hoef” anno 2024

seweg. Daarvoor moest de Korte Molenstraat, de verbinding tussen Oude Baan/Molenstraat naar de Heer en Beekstraat verdwijnen. Daarvoor in de plaats kwam de Burgemeester Mazairac laan. Dit betekende ook het einde voor de oude karakteristieke woning/boerderij van de familie Hubers aan de Korte Molenstraat 1.

Ook op de hoek Molenstraat en Burgemeester Mazairac laan werden in 1990 appartementen gebouwd. Dit complex kreeg de naam “Résidence De Gele Hoef”. Daarmee was ook het laatste segment rond de rotonde ingevuld.

Henk Savelkouls en Hans Groenewoud

Twée sterke vrouwen uit onze omgeving die het verschil maken

Deel 2: Augustini van Nuland

Na Francesco van Pinxteren in het juni-nummervan dit jaar willen we u nu voorstellen aan Elisabeth van Nuland, met haar kloosterleven en bewonderingswaardige dienstbaarheid een geheel andere sterke vrouw. Gedurende 77 jaar heeft zij zich ingezet als zuster en moeder-overste van het Gezelschap JMJ, een beroemde kloosterorde uit 's-Hertogenbosch.

Elisabeth van Nuland werd op 7 maart 1875 geboren in een echt Brabants boerengezin. Ze was de oudste dochter van Petrus van Nuland (Piet Joosten, geboren te Nuland 16 mei 1843 en overleden 4 mei 1936) en Hermina van den

Boogaard (geboren te Den Bosch 10 november 1843; overleden 26 oktober 1880). Naast Betje bestond het gezin uit zoon Joost (1877-1977) en andere dochter Dientje (1878-1960).

Vader Piet en zus Dientje

Door het vroege overlijden van haar moeder werd Elisabeth ondergebracht bij haar tante Betsie, een familielid in Orthen. Wellicht kwam zij daardoor op jonge leeftijd in contact met de zusters van het Gezelschap (de Sociëteit) van Jezus, Maria en Jozef (JMJ), die daar op dat moment al heel lang een klooster hadden.

Het lijkt erop dat het kloosterleven Elisabeth aansprak aangezien ze zich op elfjarige leeftijd meldde in het klooster in de Postelstraat en daar op 28 februari 1891 officieel haar intrede deed in de Sociëteit van JMJ, ook bekend als de Zusters van Mariënborg. Vele katholieke boerengezinnen in Brabant hadden vroeger wel een kind dat priester, broeder of zuster werd. Dat vonden ze in die tijd een hele eer. De motivatie voor de jeugdige intrede kwam wellicht ook voort uit de herbeleving van het katholicisme na 1850, waarna de periode aanbrak van het "Rijke Roomsche Leven".

Gezelschap JMJ

De Sociëteit van Jezus, Maria en Jozef werd gesticht in 1824 te Amersfoort door Pater Mathias Wolff, een Jezuïet uit Luxemburg. Aanvankelijk was het eerste klooster in 1840 gevestigd in Engelen, maar door de ongunstige ligging en moeilijke bereikbaarheid door de vele overstromingen aan de andere kant van de Dieze werd in 1870 een betere plaats gevonden aan de Sint Janssingel te 's-Hertogenbosch. In 1899 werd de bouw van het klooster voltooid in neogotische stijl door architect J.H. Groenendael. De naam Mariënborg werd ontleend aan het Middeleeuwse Mariënborg, een vroeger kloostercomplex waarvan vervallen resten waren gevonden op dezelfde plek.

Vanaf 1840 (tot ongeveer 1970) was het onderwijs grotendeels in handen van zuster- en broedercongregaties. Zij leverden goedkope arbeidskrachten, goed opgeleid en geïnspireerd om onderwijs en persoonlijke ontwikkeling te geven aan alle milieus, zowel arme als rijke gezinnen, onder meer door de aanwezigheid van kostscholen. Vooral de hogere stand maakte de laatste activiteit financieel haalbaar. Voor de kloosterordes waren het onderwijzen en leidinggeven op scholen belangrijke bronnen van inkomsten. Daarmee werden in het begin van de 19e eeuw de kosten betaald van de vele katholieke onderwijsgebouwen.

Na een lange schoolstrijd werd het bijzonder (katholiek) onderwijs in 1917 gelijkgesteld met het openbare onderwijs en dus voortaan bekostigd door het rijk. De lonen werden opgetrokken. Doordat het volledige salaris van de vele religieuzen naar de kloosters ging, konden deze hun eigen scholen in stand houden. De kinderen van gelovige ouders hoefden daardoor geen gebruik meer te maken van de "gevaarlij-

Augustini van Nuland op latere leeftijd

ke" openbare scholen. In de crisisjaren werden de lekenonderwijsgevers ontslagen, maar de religieuzen konden blijven onderwijzen.

Na de ULO en de kweekschool konden de zusters al met achttien jaar gaan werken en zonder akte voor de klas staan. Een bekende instelling was de bewaarschool, waar de kinderen vooral in bewaring werden gegeven, soms wel met 130 leerlingen bij elkaar. Bovendien ontwikkelde de school zijn eigen lesmateriaal en zelfs het bekende leesplankje kreeg een eigen signatuur: aap-roos-zeef in plaats van aap-noot-mies. Op de lagere school was nog geen gemengd onderwijs. In plaats daarvan waren er aparte scholen voor jongens en (later) meisjes.

Ook het Gezelschap JMJ richtte zich op het geven van onderwijs. Mogelijk verschenen er daardoor

De 16-jarige Augustini als postulante

schoolgebouwen bij het klooster. Later werd er ook een kweekschool voor onderwijsopleiding en een LHNO aan toegevoegd. Dit onderwijsbolwerk, vooral voor meisjes, bleef bestaan tot 1994. Nu is er de Jheronimus Academy of Data Science gevestigd.

Liefde voor het onderwijs

Met het volste vertrouwen in Gods voorzienigheid geloofde Elisabeth in haar toekomstig kloosterleven. Als jong meisje moest ze voor altijd haar huis en haard verlaten en al voor haar officiële intrede een proeftijd doormaken van wel een of twee jaar. Daarna volgde het begin van het noviciaat en kreeg ze als postulante een zelfgekozen blijvende kloosternaam: Augustini.

Voor novices was er eerst een proeftijd van ongeveer een jaar. In deze geestelijke leertijd werden de nieuwelingen begeleid door de novice-meesteres. Ze studeerden intensief, baden veel, leerden leven in een commune, verdiepten hun relatie met God en bereidden zich voor op het "eeuwig" leven als kloosterling.

Zo legde ook Elisabeth haar kloostergelofte af van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid om een religieus leven te kunnen leiden. Ze moest alles afzweren en afstand nemen van het aardse bestaan en zich wijden aan een leven in armoede. Ze moest zich eerst richten op religieuze plichten zoals veel bidden. Bovendien moest ze gehoorzaamheid beloven aan de leiding van het klooster en mocht deze nooit in twijfel trekken.

Naast de roeping voor het klooster had Elisabeth ook grote belangstelling en affiniteit voor het onderwijs. Niet voor niets had ze haar kloosternaam afgeleid van Augustinus. In hem zag zij een groot voorbeeld om te volgen: uitnodigend en voor alles verenigend met een vitaal karakter en veel daadkracht in het onderwijs.

In het monumentale klooster volgde Elisabeth haar opleiding. Haar succesvolle studie voor onderwijzeres was wellicht een grote stimulans voor haar om langdurig te werken in het onderwijs. Haar liefde en inzet voor het onderwijs blijken uit vele plaatsen in het gehele land. In onder meer Zevenaar, Culemborg, Zevenbergen, Rotterdam en Amsterdam heeft ze in totaal bijna 26 jaar met hart en ziel gewerkt.

Na bijna 25 jaar onderwijs werd Zr. Augustini benoemd als moeder-overste in Rotterdam en twee jaar later ook tot novicemeesteres, een zeer verantwoordelijke en gewichtige taak. De grote ambitie voor het uitbreiden van het aan-

tal kloosters en het begeleiden van jonge meisjes in hun eeuwige kloosterleven en indirect ook voor de keuze voor het onderwijs als beroep maakten haar tot een zeer belangrijke mère. Dit was een zeer eervolle periode met grote verantwoordelijkheid. Mère Augustini heeft deze opdracht veertien jaar lang met de meeste toewijding vervuld en zo voor talrijke zusters de grondslagen van het religieuze leven gelegd.

Na de periode in Rotterdam stond ze enkele jaren in Zaandam aan het hoofd van de Klooster-Communitéit. In de moeilijke oorlogstijd volgde de meest indrukwekkende periode als overste in Amsterdam, waarin ze uitgroeide tot gulle en goede moeder voor arme en misdeelde kinderen van de hoofdstedelijke eilanden.

Sterke Rosmalense familieband

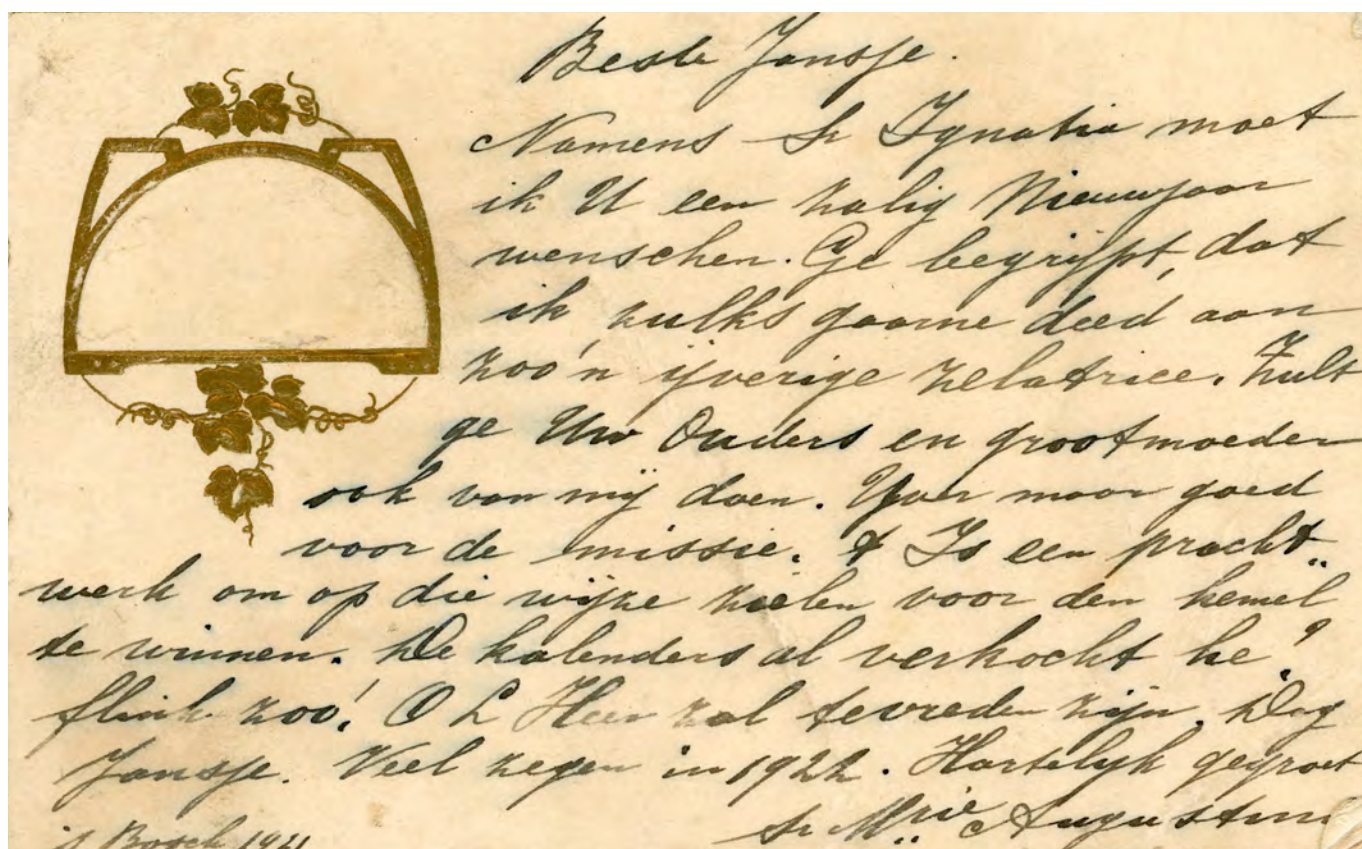
Ondanks de drukke werkzaamheden in haar kloosterleven, bleef Augustini van Nuland goed

Augustini als overste in Rotterdam

Het gezin Van Nuland in 1951

Kaart aan Jansje Wonders

contact houden met haar broer Joost, zus Dientje en andere familie in Rosmalen. Dit wordt onderschreven door een stijlvolle ansichtkaart die ze in 1934 vanuit Zaandam stuurde aan vader, "den Heer P.J. van Nuland, Kerkenhoek G142" en een bijzondere kaart met de Heilige Familie die ze in 1941 richtte aan het adres van toekomstig familielid Jans Wonders met destijds een unieke adressering Kerkhoek, Rosmalen en minimale portokosten van 11/2 cent, bezorgd vanuit Amsterdam. Met deze regelmatige briefwisseling bleef de familie op de hoogte. Augustini schonk ook bijzondere aandacht bij de geboorte van Mientje in 1943, dochter van Jo en Janske, genoemd naar haar overleden moeder.

Bij de markante kloosterjubilea van 50, 70 en 75 jaar werd de familie steevast uitgenodigd en rijkelijk onthaald met uitvoerige diners. Daar konden vele ervaringen en belevenissen binnen de familie Van Nuland en in het dorp Rosmalen

Herinneren we ons

Zr. AUGUSTINI VAN NULAND

Religieuze van de Sociëteit van J.M.J.

Geboren te Rosmalen 7 maart 1875
 Ingetreden in de Sociëteit 28 febr. 1891
 Overleden in het
 St. Cuneraklooster te Heeswijk 6 nov. 1968

In onze tijd zullen mogelijk de opvattingen van Zr. Augustini velen tegen de borst stuiten: haar strengheid, haar verstervingen die zij zichzelf en anderen oplegde, waarbij echter altijd haar moederlijke liefde bleef doorschemeren.

Toch moeten we hier doorheen kijken en haar bewonderen omdat zij wist te leven uit haar eigen tijdsgeest.

Niet de wijze waarop en het middel waardoor is het voornaamste, maar de innerlijke overtuiging van het kloosterideaal; want het is de Geest die levend maakt.

In gestrengheid heeft zij zichzelf en anderen hierin binnengeleid. Alleen voor hen die geloven is dit mogelijk. Alleen zij die open staan voor de Vader kunnen tot Christus komen en dit begrijpen.

Omdat de woorden van Christus woorden van eeuwig leven zijn en Zr. Augustini in ascese uit deze woorden heeft geleefd, zal zij nu delen in dit eeuwige leven.

worden besproken. Op deze grootse feestelijke vieringen waren ook de verhalen vanuit het rijke kloosterleven onderwerp van gesprek.

Na haar rijke kloosterleven keerde Augustini terug naar het klooster in de Postelstraat. Haar verdiende rust in haar leven vol dienstbaarheid vond ze in het bejaardenklooster St. Cunera te Heeswijk, waar ze op 6 november 1968 overleed.

Verantwoording

Veel van de informatie over Augustini is tot ons gekomen via de bewaartrommel van oma Van Nuland. Zo zat er onder meer een origineel krantenartikel in van de Amsterdamsche Parochieklok van 27 februari 1941: "Mededelingen van de Parochie van Sint Anna: Moeder Augustini in het GOUD! Op vrijdag 28 februari a.s. hoopt de Eerwaarde Moeder Overste van het Sint Gerardus Majella-gesticht in de Wittenburgerstraat haar Gouden kloosterfeest te vieren...", aldus pater J. Corver S.J. Verder troffen we in de trommel de kaarten en een heleboel andere interessante correspondentie aan.

Uiteraard zijn er veel meer sterke vrouwen en mannen uit Rosmalen die zich hebben ingezet voor het Rijke Roomsche Leven. Ook zij verdienen een eerbetoon voor alles wat zij hebben gedaan. We denken daarbij onder meer aan de Rosmalense families Van Uden uit het Sprokkelbosch, met drie kloosterzusters die ook werkzaam waren in verre missiegebieden, en aan Tiny en Willy van de familie Heijmans van Bruggen. Ongetwijfeld zijn er nog veel meer noemenswaardige personen, ook uit Hintham of Maliskamp. Mogelijk voelen lezers zich roepen om dit aan ons bekend te maken voor nog meer boeiende levensverhalen van andere dienstbare Rosmalenaren.

BRONNEN

- Stamboomboek "Anthonie Ermerszoon van Nuland (1658) en zijn nakomelingen", speciale uitgave in november 1989 van Riki en Joost van Nuland
- Wikipedia "Zusters van Sociëteit JMJ Mariënborg"
- "Kloosters en religieus leven, historie met toekomst", unieke uitgave 2002 van Adr. Heinen, samenstelling door Maurice Ackermans en Theo Hoogbergen in samenwerking met De Boschboom en stichting Archeologie, Bouwhistorie en Cultuur 's-Hertogenbosch
- Geschiedenis van het klooster Mariënborg op www.bossche-encyclopedie.nl en www.bhic.nl/het-geheugen-van-brabant

Ronald van Grinsven

Bij d'n Blom

Als je haar maar goed zit...

Tijdens het scannen van foto's voor de heemkundekring, kwam ik een foto tegen van de (oude) kapperszaak W. v.d. Donk. Hoe lang was deze zaak geen begrip in het dorp? Als kind herinner ik me nog dat we altijd met ons pa naar deze kapper gingen.

De zaak bestond destijds uit twee gedeeltes: links de herenzaak en rechts van het pand zat het gedeelte voor de dames. Toendertijd heel normaal, maar ik vraag me af of we in de toekomst nog weggkomen met een heren- en damesafdeling. Misschien hing er nu wel boven het pand de "genderneutrale kapper". Wie zal het zeggen? Persoonlijk vind ik dat oude wel wat hebben, de heren- en dameskapper.

Naarmate we ouder werden moesten mijn broer en ik mee naar de kapper; onze "pony" werd niet meer "bijgeknipt" door ons mam. Dus de scharen van d'n Blom moesten mijn goddelijke blonde lokken afknippen, en deze dwarrelden op de koude tegelvloer van de kapperszaak.

Voordat het zover was, moesten we plaatsnemen op de stoelen voor het raam. Naar buiten kijkend wachten tot dat je aan de beurt was. Je werd geroepen, de kapper draaide de stoel voor je, keek je aan... "Zo kleine jongen, ik zal effe een kussen op de stoel leggen zodat je wat hoger zit." Met een zwier werd je voor

de spiegel gedraaid en de kapper begon met volle knippen je mooie verzamelde bos haar te kortwieken.

Naar de kapper. Tja, voor iemand die niet lang stil kan zitten geen feest. Als ik lastig was, dan riep ons pa: "Dadelijk knipt hij je oren eraf", maar deze had ik toch niet nodig, toch? Luisteren is moeilijk voor een kind.

Als het druk werd, kwam er vaak een oudere man door de binnendeur met een sigaar in zijn mond. Dat bleek de oprichter van de zaak te zijn. Deze ging dan de oudere klanten knippen. Met zijn sigaar in zijn mond vertelde hij hele verhalen. Zijn schaar gleed nog over het weinige haar van de oudere klanten. Nog effe het nekje bijwerken met zo'n ouderwets scheermes, borstel erover, cape uitschudden en klaar. De volgende...

Naar de kapper was in die tijd voor ons een heel avontuur. En je was toch wel trots dat je met papa mee mocht. Naar de "mannenkapper". Als ik ernaar terugkijk, was het een echt vader-en-zonenmomentje. Als je thuiskwam, keek ons mam naar onze nieuwe coupe en zei: "Ik moet volgende week." Daar ga ik maar niet over schrijven. Ons ma had permanent, en dat duurt lang voordat die krullen klaar zijn...

Hans Groenewoud

Het Beleg van 1629 in dagboeken

Er zijn inmiddels veel boeken en verhalen geschreven over de schermutselingen en de krijgskundige handelingen tijdens de belegering van 's-Hertogenbosch in 1629. Wereldwijd is in vele hedendaagse krijgshandboeken het verhaal uitgebreid te lezen en op vele militaire opleidingen is het verplichte kost vanwege het unieke wat er gebeurd is om uiteindelijk de stad op de knieën te krijgen.

De overgave heeft veel impact gehad op het verloop van de geschiedenis van 's-Hertogenbosch en zelfs op dat van de vaderlandse geschiedenis. De stad viel immers van Spaanse handen in handen van de Noordelijke Nederlanden. En belangrijk is dat het gebeuren tevens het begin van de ondergang van het Spaanse Rijk betekende. Of we daar zo blij mee moeten zijn, blijft nog steeds een vraagteken.

Waar we echter veel minder van weten, is hoe de inwoners van de stad de belegering hebben doorstaan. Inmiddels is er echter een tweetal boeken verschenen die aan de hand van dagboeken een beeld proberen te schetsen van wat de mensen zoal moesten doormaken in de belegerde stad.

Het eerst boek hierover is "Dagboek 1629: ooggetuigen

van het beleg van 's-Hertogenbosch" door Peter-Jan van der Heijden.¹ Het is de verzameling van artikelen die destijds zijn verschenen in het Brabants Dagblad.² Het boek is een samenvatting van een vijftal authentieke dagboeken van gewone burgers, bijvoorbeeld van een klerk op het stadhuis en een stadschroniqueur. Van der Heijden geeft hierbij wel duidelijk aan dat het een subjectieve beschrijving is van de gebeurtenissen, aangevuld met archivalische gegevens, waardoor het toch een authentiek verhaal is. Het zijn de subjectieve belevenissen van een zeventiende-eeuwse schrijver, die zijn persoonlijke notities neerschrijft: een felle katholiek met Spaanse gevoelens die niets van de "geuzen" en de "kettters" wil weten. Duidelijk pro-Spaans is de schrijver niet, al zal hij wel trouw willen blijven aan de Spaanse

koning³ en de landvoogdes⁴, vooral ook om het katholieke geloof in de stad te handhaven. Bij hem is een soldaat ingekwartierd die hem van de gebeurtenissen van militaire aard op de hoogte houdt. Ook geruchten die in de stad worden verspreid, noteert hij in zijn dagboek.

Het tweede en mogelijk belangrijkere boek is van meer recente datum: "Michaël Ophovius, Bisschop van 's-Hertogenbosch: dagboek van het beleg en de inname van de stad in 1629", samengesteld en vertaald uit het Latijn door Jan van Boxtel⁵ en vormgegeven door Jeroen Lijdsma. Het oorspronkelijke werk is op 4 januari 1807 teruggevonden in de pastorie van Boxtel.⁶ Dit verhaal geeft meer een overzicht van hoe de bovenlaag van de bevolking van de stad het beleg beleefde – in dit ge-

val bisschop Ophovius⁷, die een belangrijke rol vervulde in het bestuur van de stad en bij de latere overgave aan Frederik Hendrik: hij was de eerste die op Kasteel Maurick het overgaveverdrag namens de stad ondertekende. In de inleiding wordt aangegeven dat het door de persoonlijk getinte en gedetailleerde notities een buitengewoon historische bron is voor de geschiedenis van het beleg. Ook zou het boek veel licht werpen op de eerste jaren na de capitulatie, toen de bisschop uit zijn eigen stad werd verbannen. Immers, na de val werden bijna alle vormen van katholicisme in de stad verboden. Enkel nonnenordes mochten nog blijven, maar die mochten geen nieuwe leden meer aannemen; ze waren dus als orde gedoemd tot uitsterven.

Het dagboek van bisschop Ophovius bestaat uit eigen aantekeningen in het Latijn in een soort kortschrift. Het zijn duidelijke korte notities, bedoeld voor hemzelf om zaken achteraf terug te halen. Hij schrijft over allerlei dingen die betrekking hebben op de gebeurtenissen aan het front, het dagelijks leven en het geweld dat de regelmatige bombardementen van de Noordelijke troepen teweegbrengen

in de stad. Maar ook over allerlei religieuze activiteiten, zoals gebeden en de preken die hij houdt, en processies, die er voortdurend zijn in de stad. Daarnaast is er een beschrijving van de contacten die hij in de stad heeft, bijvoorbeeld met de militaire gouverneur in Spaanse dienst, baron Antonie Schetz van Grobbendonck. Tevens beschrijft hij privéomstandigheden, zowel van hemzelf als van zijn familie.

Bisschop Ophovius was niet zomaar een bisschop. Als we zijn levensgeschiedenis volgen, blijkt dat hij een ware geleerde is geweest, die veel heeft betekend binnen de Dominicaner orde. Hij trad al als 17-jarige in in het klooster van de Dominicanen in Antwerpen. Hij voltooide een aantal studies in Leuven en Bologna en was prior van diverse kloosters. Na gevangenschap in Heusden en Den Haag

werd hij uiteindelijk door bemiddeling van landvoogdes Isabella bisschop in 's-Hertogenbosch. Daar speelde hij tijdens het beleg een steeds belangrijkere rol binnen het bestuur van de stad en was hij een van de belangrijkste onderhandelaars met Frederik Hendrik nadat de stad was gevallen. Hij was een van de negen onderhandelaars bij de ondertekening van het document op "Huis Heim", het tegenwoordige Kasteel Maurick, dat de overgave van de stad bekrachtigde.

Het dagboek laat zien dat Ophovius regelmatig overleg pleegt met onder meer abt Johannes Moors van de Abdij van Berne en de deken van het Kapittel van de St. Jan, Johannes Hermans. Tevens blijkt dat er een uitgebreide discussie is over de toekomst van de stad, de te volgen strategie rond het beleg en hoe het zal gaan als het beleg afgelopen is. Ook blijkt uit het dagboek dat het stadsbestuur zich weinig daadkrachtig opstelt en zijn hoop vestigt op de interventie van de bisschop. Van Grob-

bendonk stelt zich in de onderhandelingen onbuigzaam op; hij wil als hoogste militair in de stad niet verantwoordelijk zijn voor een eventuele capitulatie. Ophovius is degene die inziet dat het overleg tot een wapenstilstand onvermijdelijk is. Hij probeert bepalingen in het document van overgave toe te voegen die de vrije uitoefening van religie in de stad moeten garanderen. Frederik Hendrik is er wel toe bereid, doch de bij de overgave aanwezige leden van de Staten-Generaal willen er niets van weten. Zoals reeds vermeld, wordt het katholicisme in de stad verboden en de geestelijkheid moet als gevolg daarvan de stad verlaten.

Bij het lezen van de beide dagboeken kun je heel duidelijk onderscheid maken in datgene wat de mensen in de stad op dat moment interesseert. De dagboeken bieden de mogelijkheid om een aantal dezelfde dagen bij elkaar te zetten omdat de aantekeningen van datum zijn voorzien. Er is echter een probleem: het dagboek van de "gewone man", de chroniqueur, begint op 28 april 1629 en dat van Ophovius pas op 4 augustus van dat jaar.

Uit het dagboek van de gewone man blijkt op 28 april nog geen angst dat de stad moge-

Andere dagboeken

Er zijn meer dagboeken geschreven over het beleg. Tijdens mijn onderzoek kwam ik via de site van de Digitale Bibliotheek van de Nederlandse Letteren (DBNL) terecht bij een uitgave van een dagboek uit 1915.⁸ In "Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap. Deel 36" uit dat jaar stond destijds een artikel met de titel "Brieven over het beleg van 's-Hertogenbosch in het jaar 1629, medegedeeld door Dr. J.S. van Veen".

De schrijver begint zijn verhaal met de tekst: "Het merkwaardige beleg van 's-Hertogenbosch heeft in vroegeren en lateren tijd tal van pennen in beweging gebracht." Daarna volgt een uitgebreid verslag over hoe volgens hem het beleg is verlopen. "De inhoud van de door de schrijver medegedeelde brieven, die berusten in de brievenverzameling van het Hof van Gelderland (Rijksarchief te Arnhem), strekt zich uit over den geheelen duur van het beleg." Hierbij moet aangetekend worden dat het duidelijk een kijk is vanuit de Noordelijke Nederlanden. Voor dit artikel ga ik daarom op deze bijdrage niet verder in.

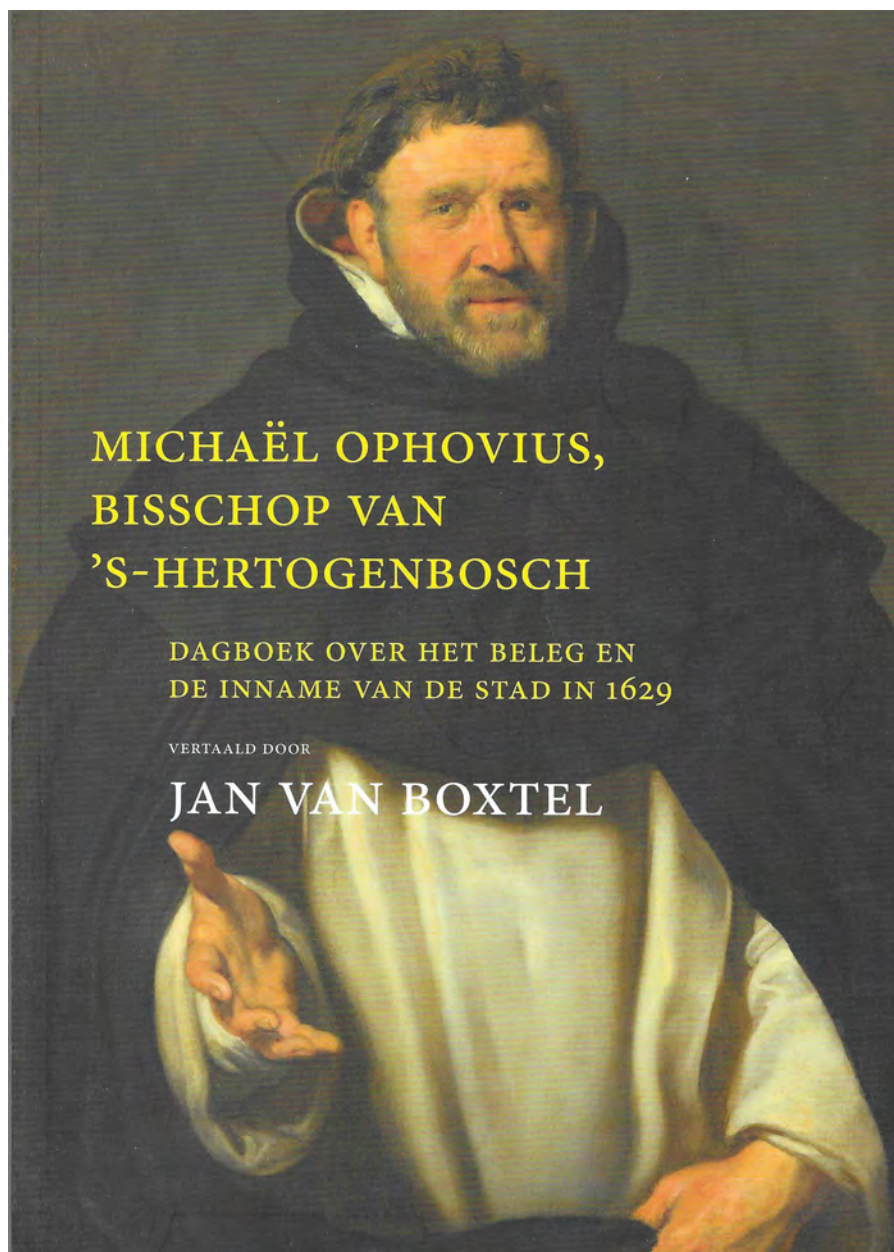
lijk in problemen kan komen. Er is wel vernomen dat er troepenbewegingen zijn – op het stadhuis is immers het bericht binnengekomen dat de Staatse troepen bij Grave een brug over de Maas hebben gelegd. In de stad gaan de mensen ervan uit dat Frederik Hendrik mogelijk een veldtocht naar Wesel of Breda zal houden. Ze hebben wel het idee dat het mogelijk ook de stad kan zijn die aangevallen kan worden maar wuiven dit toch weg: "Onze stad is immers niet te overwinnen!" Door Maurits, de broer van Frederik Hendrik, was al eerder een aantal pogingen gedaan de stad aan te vallen en die waren allemaal mislukt. Er is vertrouwen in het water rondom de stad, dat ervoor zal zorgen dat nieuwe pogingen op niets zullen blijven uitlopen.

Op 30 april beginnen de mensen toch het uiteindelijke doel van Frederik Hendrik in twijfel te trekken. Een van de uitgestuurde verkenners, Hans van Bercheyk, ontdekt dat als hij richting Grave gaat Frederik Hendriks troepen Heeswijk al zijn gepasseerd.

In het dagboek merk je dat er geleidelijk aan steeds meer maatregelen worden getroffen om bij een mogelijk langdurige

belegering te kunnen overleven. Ook militair. In de steeds meer belegerde vesting zijn ze uiteindelijk goed op de hoogte waar Frederik Hendrik mee bezig is: geleidelijk aan een dijk (circumvallatielinie) rondom de stad aanleggen om het onder water gezette gebied droog te kunnen maken. Er wordt steeds genoteerd hoe ver ze zijn. Daarnaast lees je regelmatig hoe het militair gezien gaat. Ook lees je over de

voortdurende beschieting met de verschillende kanonnen van de vijand: maar liefst 116 stuks! Zo schieten ze ongeveer 28.000 kogels van steen en ijzer naar de vesting en daarnaast nog een onbekend aantal granaten. Naast de materiële schade zijn er ook doden en gewonden te betreuren. Maar de stad kijkt niet gelaten naar de omsingeling. Op 9 juli schrijft onze chroniqueur dat er 150 vrijwilligers een uitval

Kampement van Frederik Hendrik rondom Huize Heim, het huidige Kasteel Maurick

hebben gedaan en daarbij 200 geuzen hebben gedood, onder wie een aantal officieren. Ook aan de kant van de belegerden worden 40 doden en gewonden gemeld. Twee dagen eerder werd een Staats vaandel veroverd. De uitval vond plaats vanaf Fort Isabella.

Verderop in het dagboek van de "gewone burger" is er een mogelijkheid een aantal dagen te vergelijken met het dagboek van Ophovius. Beide beschrijven bijvoorbeeld de gebeurtenissen van zaterdag 4 augustus. Ophovius gaat op die dag meer in op het geestelijk

gebeuren: mis opgedragen bij de Predikheren, processie na afloop over de markt. Hij beschrijft dat tijdens de processie een groep Franse edelen heeft geprobeerd de maan voor de poort op te blazen met een mijn. Dat zorgt voor een uitval vanuit de vesting, volgens Ophovius ten koste van 150 gesneuvelden. Het andere dagboek heeft het echter over 70 vijandelijke soldaten, onder wie 16 of 17 edelen.

Op 6 augustus vinden er weer hevige gevechten plaats bij de Vughterpoort. Daarbij wordt ontdekt dat er ook Engelse sol-

daten meedoen bij de Staatse troepen. Ophovius bericht hier niet over; wel schrijft hij dat het tabernakel van de St. Jan is getroffen, overigens zonder schade. De mensen blijken in de gaten te hebben dat de vijand steeds meer gebied in bezit krijgt. Ze hopen dat Hendrik van de Bergh snel uit de richting van Antwerpen komt met een ontzettingsleger. Ook wordt opgemerkt dat de moed in de stad toch geleidelijk aan het dalen is.

In de aantekeningen van 7 augustus geeft Ophovius voor het eerst aan dat er geleidelijk

aan gebrek aan buskruit dreigt te ontstaan. Verder heeft hij zijn boeken in veiligheid gebracht bij een zekere Joannis Scheffers. Tevens hebben op die dag kanonnen de voorgevel van zijn huis doorboord. Ook 's nachts blijken de beschietingen door te gaan. Het andere dagboek vertelt voor deze dag dat gouverneur Van Grobbendonck aangeeft dat er nog maar voor 15 dagen kruit aanwezig is. Maar iedereen, ook bij het stadsbestuur, blijft hopen op ontzet van de stad. Dat neemt de zorgen voor de toekomst niet weg: kunnen de muren de voortdurende beschietingen wel aan? Tegelijkertijd zijn mensen druk bezig om de geldkisten, die de vluchtelingen van het plateland hebben meegebracht naar de stad, leeg te maken om de soldaten van soldij te kunnen voorzien.

Op 9 augustus komt het bericht dat het stadsbestuur alle stadsbewoners oproept om mee te vechten op de transen. Niet iedereen is het daarmee eens. Opgemerkt wordt dat de geuzen de stadsgracht hebben bereikt. Ophovius schrijft hier niet over. Wel geeft hij aan dat er een veldkapitein, die alle geheimen van de gouverneur en de stad kent, naar de vijand is overgelopen. Ge-

volg: ze willen hem voor de krijgsraad brengen.

Het zou hier te ver voeren om beide dagboeken van dag tot dag te gaan vergelijken. Toch pakken we er nog een paar dagen uit.

Ophovius schrijft op 15 augustus dat hij uiteraard op de feestdag van de H. Maagd de mis heeft opgedragen. Maar hij vertelt ook dat er in de nacht door de vijand veel bommen zijn afgevuurd. Toch wel met enige trots merkt hij op dat 300 van de verdedigers een uitval hebben gedaan naar Hintham en Schijndel maar weinig vijanden hebben gezien. Wel hebben ze een kapitein en twee anderen gevangen genomen. Daarnaast schrijft hij dat de trompetter van de heer Boesbeeck hem heeft bericht dat hij de groeten krijgt van Moeder Joosten, die in het huis van de Prins woont.

Het andere dagboek geeft voor die dag een uitgebreider verslag. Hier wordt aangegeven dat de geuzen, het "Staatse Kamp" dus, op 9 augustus de stadsgracht hebben bereikt. Ze ondervonden daarbij veel hinder van "onze kanonnen", maar die konden niet verhinderen dat er langzaamaan een vijandelijke versterking ontstond aan de

andere oever van de Dommel om te proberen de stadsgracht over te steken. Het is de bedoeling de stadsmuur te ondermijnen en op die manier een bres te slaan. De gouverneur heeft 's nachts een uitval gedaan om de dijk van de rivier de Aa door te steken en dat is gelukt. Tevens merkt de schrijver op dat er 23 rosmolens bij Empel pompen om het resterende water rond de stad weg te halen. Door het doorsteken van de dijk van de Aa komt het water in het overgelopen gebied weer hoger te staan. Er zullen veel nachtelijke uitvallen moeten plaatsvinden en er is nog steeds hoop dat het ontzettingsleger van Hendrik van Bergh verschijnt. De mensen denken dat het niet lang meer zal duren, maar helaas, verderop lezen we dat dat niet gaat gebeuren. Verder blijkt dat vooral de Vughterdijk veel te lijden heeft van bommen: er vallen daar veel doden en zwaargewonden.

De volgende dag beschrijft de schrijver een miraculeus verhaal dat gebeurde in de Banse Poort bij de Weversplaats. Een kogel gaat door de zijmuur van een van de huizen en via een kamerscherm belandt hij in een wieg van een kindje van ongeveer zes maanden. De kogel valt in de wieg, net naast het hoofd van het kind-

je, zonder dat het ook maar een haar wordt gekrenkt. De kanonskogel is door de verheugde en opgeluchte ouders geplaatst bij het Mariabeeld in de St. Jan, waar het steeds bijzonder druk is. Ophovius vermeldt hier niets over.

De mensen blijven zich afvragen hoe groot de voorraad munitie is en deze blijkt nijpend te zijn! Op 4 september zijn er nog 112 vaten; gemiddeld worden er 20 per dag gebruikt.⁹ Wel merk je bij Ophovius dat hij steeds meer een belangrijke figuur wordt in de stad. Hij wordt steeds meer betrokken bij onderhandelingen en geeft soms al de hint dat de stad zich mogelijk moet overgeven. Hij schrijft zelfs brieven naar de Spaanse landvoogdes in Brussel om hulp voor de stad!

Voorals in het dagboek van de "gewone mensen" lees je dat ze heel veel te lijden hebben onder de voortdurende bombardementen en het geleidelijk aan steeds schaarser worden van levensmiddelen. Ook merk je dat ze steeds angstiger worden door de voortdurende aanvallen op de stadsmuren en de angst voor de naderende vijand. Ze beseffen wel degelijk dat het eind van het beleg mogelijk nadert. De vijand rukt steeds meer op naar de stads-

muren en slaat er uiteindelijk een bres. Op 11 september is het zover. De stad geeft zich over om plundering te voorkomen en op 12 september beginnen de onderhandelingen over de overgave op Huize Heim. Hierbij is Ophovius nauw betrokken en hij gaat hierin zijn dagboek uitgebreid op in. Na het einde van het beleg blijft hij uiteindelijk tot in Tongerlo, eind december 1629, het dagboek bijhouden. Hij sterft in 1637 in Lier, waarna hij wordt begraven in het St. Paulusklooster in Antwerpen, in een door Rubens ontworpen graf.¹⁰

Het andere dagboek beëindigt de chroniqueur op 17 september als volgt: "Nadat het hele garnizoen vertrokken was en vele anderen ook, trok de Prins van Oranje de stad binnen met zijn soldaten. Deze namen de wachtposten op de wallen over en bij de stadspoorten en bezetten het stadhuis. De klokken van de St. Jan hebben hierbij geluid. De katholieke gezangen in dit mooie bouwwerk zijn verstomd. Zeer spoedig zullen er psalmen op zijn Hollands worden gezongen. Wie had dit een jaar geleden durven bedenken. Beëindigd op mijn studeerkamer op St. Lambertusdag 1629, de derde dag na de val van de onoverwinnelijk geachte moerasdraak!"

1. Uitgegeven in 2004 door boekhandel Adr. Heinen, ISBN 9789070706968
2. Gepubliceerd in de periode van 28 april tot 17 september 1979
3. Koning Filips IV "de Grote" van Spanje (1605-1665), van 1621 tot 1665 landsheer der Nederlanden
4. Aartshertogin Isabella van Spanje (1566-1633), landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden van 1621 tot 1633
5. Uitgegeven in 2024 door Aldus-uitgevers, ISBN 9789070545659
6. Zie: Frans van Gaal, René Kok, Kees van den Oord, "Gehavend en vernederd: 's-Hertogenbosch in de Tachtigjarige Oorlog", JBAC, ISBN 9789083321622
7. Bisschop Michaël Ophovius (1570-1639) was van geboorte een echte Bosschenaar (gedoopt in de St. Jan!). Het boek beschrijft uitgebreid de geschiedenis van zijn leven.
8. www.dbnl.org/tekst/_bij005191501_01/colofon.php
9. Zie Wikipedia: [nl.wikipedia.org/wiki/Beleg_van_%27s-Hertogenbosch_\(1629\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Beleg_van_%27s-Hertogenbosch_(1629))
10. Zie: A.M. Frenken, "De Bossche Bisschop Ophovius O.P. 1570-1637", 's-Hertogenbosch, 1936

Hans Groenewoud

Rosmalen was al in de IJzertijd bewoond!

Er zijn meer vondsten gedaan die duiden op vroege bewoning rondom de Lambertuskerk.

In de vorige uitgave van de Rosmalla is een schitterend artikel verschenen van de hand van Ronald van Genabeek, gemeentelijk archeoloog van Erfgoed 's-Hertogenbosch, over de opgravingen op de plek waar nu het nieuwe Parochiecentrum aan de Rodenborchweg is gebouwd.¹ In dit artikel geeft Van Genabeek aan dat er al heel veel vroege tekenen van herhaalde bebouwing en bewoning van deze plek zijn gevonden.

Maar er zijn in het verleden meer vondsten gedaan in het nabije gebied rondom de Lambertuskerk die daarop duiden. Bij het opschonen van het krantenarchief van onze Heemkundekring vonden we een interessant artikel hierover in het Brabants Dagblad uit 1994.²

In dit artikel lezen we dat de Heemkundekring Rosmalen, samen met de Archeologische Werkgroep Cro Magnon uit Empel, zeer gave sporen hebben gevonden van een twaalfde-eeuwse boerderij, waterput en afvalputten. Deze vondsten werden gedaan in de bouwput voor de aanleg van het appartementencomplex "Lambertusterp" aan de Schoolstraat. Daarnaast werden de verstoorde resten gevonden van nog veel oudere bebouwing: een boerderij uit de tiende eeuw en de wandresten van een derde boerderij. Bij het uitgraven van de waterput en de aangetroffen paalresten kwamen nog oudere resten aan het licht: scherven van kookpotten uit de late IJzertijd.³ Ook werden er aardewerk

uit de Romeinse tijd en resten uit de negende eeuw aangetroffen.

Anton Verhagen en Arnold Chambon van de werkgroep Cro Magnon vertellen in het artikel dat de vondst niet uniek is. Al eerder hadden ze op het terrein van de oude St. Jozefjongensschool⁴ een boerderij uit de elfde à twaalfde eeuw gevonden.

De aan de Schoolstraat gevonden boerderij moet voor die tijd een flink gebouw zijn geweest: dubbelwandig en een oppervlakte van 21 bij 6 meter! Volgens Verhagen moet het gebouw zo'n zestig jaar bewoond zijn geweest en daarna vernield door vuur; er zijn verbrande resten van lemen wanden aangetroffen, dat roodbakkend aardewerk is geworden.

Ook in die tijd werd er al aan het milieu gedacht: het afval ligt netjes in een put elders op het erf. Twee oud-leden van de Heemkundekring, Mien Cooijmans en Cor Verstegen, hielden zich bezig met het afschrappen van de afval- en de paalkuilen. Ook Petra Glaudemans was volgens het artikel bij een andere paalkuil systematisch met een troffeltje de zandlagen⁵ aan het doorzoeken. Petra vertelt dat ze bij de opgravingen van het Annenborch-klooster⁶ op die manier een groot oud slot vond.

Volgens het artikel wordt van alles aangetroffen: een negende-eeuwse Pingdorf-scherf met tandradversiering, een tiende-eeuwse scherf met glazuur van ijzeroxide en een randversiering en nog veel meer. Volgens Verhagen zijn de vondsten van belang voor de geschiedenis van Rosmalen; hierdoor weten we dat het hier al in de IJzertijd bewoond was. Hij legt ook een link tussen de bewoners en de Lambertuskerk. De bewoners moeten te maken hebben gehad

met de bouw van de Lambertuskerk; in de waterputten is leisteen en tufsteen aangetroffen. Verhagen stelt het heel duidelijk: "Ik denk nu ook dat de Lambertuskerk veel ouder is dan we altijd hebben gedacht! Of hij moet mogelijk een voorganger hebben gehad!"

Uiteindelijk is alles opgemeten, de scherven verzameld en genummerd in plastic zakjes opgeborgen. De paalkuilen en vuurplaatsen zijn leeg gegraven. Alles is keurig op tekening gezet, beschreven en naar de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek gegaan. De onderzoekers hebben ook al oog voor een volgend onderzoek, aan de andere kant van de Lambertuskerk!

Het artikel eindigt met de opmerking dat de aannemer, Bouwbedrijf Van Uden, een laag zand over de vondsten heeft gelegd; de bouw moet immers doorgaan.

1. Ronald van Genabeek, "In de schaduw van de Lambertus", Rosmalla jaargang 34, nr. 3, blz. 25 e.v.
2. Marianne Nuijten, "Boerderij uit 10e eeuw opgegraven", Brabants Dagblad, 11 november 1994
3. De ijzertijd is de periode van de prehistorie die volgde op de bronstijd en gekenmerkt wordt door het gebruik van ijzer. In het zuiden van Nederland werden ijzeren voorwerpen gangbaar omstreeks 700 v. Chr. Het tijdperk eindigde daar met de komst van de Romeinen in ons land (circa in het begin van onze jaartelling). Zie nl.wikipedia.org/wiki/IJzertijd_in_Nederland
4. De oude St. Jozefschool stond tegenover de Lambertuskerk, waar nu de Vreeburgpassage ligt.
5. De bouwput was door de aannemer 1,15 meter afgegraven tot wat wordt genoemd "het pleistoceen".
6. E. Nijhof, "De Annenborch", Rosmalla Extra, 1996, blz. 19-22

Michiel van Heumen

Op de twee foto's in deze rubriek in het oktobernummer van Rosmalla hebben we verschillende reacties ontvangen. Daarvoor allen in de eerste plaats hartelijk dank.

Het communicantje op de eerste foto blijkt, zo lieten Theo Pennings en Wim van Son weten, Jan Groos uit de Dorpsstraat te zijn. Hij werd geboren in Rosmalen op 3 februari 1945 en overleed, na een langdurende ziekte, in 's-Hertogenbosch op 21 maart 1999. Hij liet een vrouw, kinderen en kleinkinderen na.

Omdat Jan werd geboren in februari 1945 zal de foto waarschijnlijk dateren van 1952. Hij

Jan Groos als communicantje

was een zoon van Marinus Groos (1912-1991) en Jaantje Vorstenbosch (1910-1979). Dit echtpaar had een winkel aan de Dorpsstraat G 73, ná de omnummering in 1954 Dorpsstraat 61.

Henk de Werd schreef op basis van de familiepapieren die hij ter inzage kreeg van Jan Groos een korte geschiedenis van deze "Winkel van Sinkel", die verscheen in ons heemkundeblad in september 1997. De vader van Jaantje, Has Vorstenbosch (alias Has Pek), begon met de winkel vóór de Tweede Wereldoorlog, zeker al in de jaren dertig en mogelijk eerder. Hij had het pand aan de Dorpsstraat gekocht op 22 maart 1918. Jaantje nam de winkel van haar vader over in september 1940. De zaak werd toen omschreven als een "kleinhandel in wijnen en likeuren, borstelwerken, verf, lakken, verfstoffen, olie en vensterglas, huishoudelijke artikelen, behangselpapier, galanterieën, tabak, sigaren en sigaretten alsmede alle soorten zeep, alles in den meest uitgebreiden zin des woords".

De huisschilder Marinus Adrianus Leonardus Groos en Adriana Maria Vorstenbosch huwden in Rosmalen op 6 november 1940. Eind 1942

verkreeg Marinus een bedrijfsvergunning als winkelier ingevolge de tabakswet 1921. In augustus 1945 kocht hij voor zesduizend gulden het pand naast zijn winkel, Dorpsstraat G 71 (later Dorpsstraat 63), van Theodorus Gerardus (Dorus) Beekmans en diens vrouw Christina van den Berg. De laatste stond hier bekend als "Stien van 't Boerke". Terzelfder tijd liet hij zijn winkel-woonhuis grondig verbouwen door de Hinthamse aannemer en timmerman Thé van der Zandt. Aan de hand van het bestek, dat zich onder de familiepapieren bevond, kon worden vastgesteld dat het onder meer ging om het bouwen van een magazijn (waarin een kolenhoek moest worden gemetseld) en de bouw van een bijkeuken.

De Kamer van Koophandel en Fabrieken in 's-Hertogenbosch verleende op 11 oktober 1961 vergunning aan Marinus Groos tot het uitoefenen van "de kleinhandel in gebruikte en ongeregelde goederen" in het perceel Dorpsstraat 61. Uit de uitgebreide omschrijving in het uittreksel van het handelsregister blijkt dat het inderdaad een Winkel van Sinkel was, waar van alles te koop was. Ter illustratie daarvan, en wellicht passend in deze tijd van het jaar, is de persoonlijke noot die Henk de Werd aan zijn artikel toevoegt: "Onze kerststalgroep, die ook vele jaren bij mijn ouders thuis dienst gedaan heeft, is afkomstig uit de winkel van Marinus en Jaantje Groos." Marinus Groos was ook eigenaar van enkele panden in de Brouwerijstraat, die aan de achterzijde van zijn tuin grensde.

Krien van Hirtum verhaalt op zijn site "Rosmalense herinneringen" hoe hij in zijn jeugd klant was in de winkel van Groos: "Als je bij Marinus iets kwam kopen en je vroeg een koopbewijs, dan viert hij een stukske pakpapier en schreef er met potlood het bedrag op." Ook vertelt Krien

hoe hij met andere kinderen uit de buurt op hun vrije schooldagen bij hem "tutfleskes" met muisjes gingen vullen. "We zaten dan met een aantal kinderen uit de buurt ergens in een loods rond een zinken wasteil met muisjes kleine poppenfleskes te vullen waarna er een speentje op moest. Die werden dan als poppenzuigflesjes verkocht. Verdiensten: per werkdag tussen de twee en de vijf cent per werknemer, naargelang het aantal gevulde fleskes."

Volgens de index op het handelsregister van de Kamer van koophandel (site BHIC) werd de zaak van Marinus Groos opgeheven op 25 juni 1973. Na de opheffing woonde het echtpaar Groos aan de Raadhuisstraat 79.

Op de tweede foto zien we drie jongens in een schoolbank in een klaslokaal. Het blijken inderdaad drie broers te zijn. Marcel van den Elzen liet weten dat hij direct zijn vader herkende met twee van zijn broers op de Sint Jozefschool in Rosmalen. Zijn vader is Ad van den Elzen (geboren 12 januari 1930) met rechts naast hem Martin van den Elzen (4 april 1934) en daarnaast Lambèr van den Elzen (15 oktober 1935). Marcel schat de foto dus op ongeveer 1941/42.

Een uitsnede van deze foto is ook gebruikt voor het bidprentje van Ad (officieel Adrianus Lambertus Wilhelmus), die overleed in Rosmalen op 28 mei 2011. Bekend onder oudere Rosmalenaren is dat hij in zijn diensttijd een kogel door het hoofd kreeg (op 14 december 1951). Ongeveer een half jaar voor zijn dood heeft hij zijn verhaal nog eens verteld in een interview in het Brabants Dagblad (14 december 2010). Hij onderging verschillende operaties en een langdurige revalidatie. Ondanks de ernstige handicap die hij eraan overhield, raakte hij niet verzuurd of verbitterd. Veel steun ondervond hij van zijn

De broers Ad, Martin en Lambèr van den Elzen op de Sint Jozefschool

toenmalige verloofde Thera, later zijn vrouw en de moeder van zijn vijf kinderen, die hij beschouwde als "mijn lotje uit de loterij".

Martin (Martinus Antonius Lambertus) van den Elzen was getrouwd met Ria Witlox en vader van drie kinderen toen hij op veel te jonge leeftijd op 14 januari 1973 overleed. Lambèr (Lambertus Wilhelmus Antonius) van den Elzen overleed in Gouda op 18 juli 2014.

Ad was van beroep tekenaar/opzichter bij de PNEM (nu Essent), waar hij 40 jaar werkzaam is geweest. Martin was civiel ingenieur bij Dwars Heederik en Verhey (DHV) en is later bij Heijmans werkzaam geweest. Lambèr was ingenieur bij bagger- en aannemingsbedrijf Adriaan Volker Groep in Rotterdam. Daarna heeft hij samen met een compagnon het bedrijf Fundamentum opgericht en zich gespecialiseerd in funderingstechnieken.

In dierbare herinnering
Ad van den Elzen
Adrianus Lambertus Wilhelmus
✠ 12 januari 1930 Rosmalen ✠ 28 mei 2011

Echtgenoot van
Thera van den Elzen-Kappen

Onze pa was een man, vader en opa om trots op te zijn. Hij toonde zich zijn levenlang een vechter, een ware strijder. Vanaf die eerste dag van zijn leven moest ie mee in het strijdgeveel, verloor als klein manneke al zijn moeder. Het markeerde zijn leven. Hij kon als geen ander het leven in de ogen kijken, stonde er al een ware doodstrijd mee als jonge kerel na een ongelukkig schot in het gezicht. Het waren de doktoren Konig en Spilman die hem oplapten, maar zijn levenswil gaf destijds de doorslag. Als medisch wonder mocht hij verder... "Menneke, menneke, da gy nog leeft". Vanaf die tijd was ie nog meer verknoken met zijn meiske, "zijn lotje uit de loterij", zijn Thera - die hem trouw zou blijven tot aan die onvermijdelijke, cru aangekondigde dood. Samen met ma heeft hij vijf nieuwe mensen op de wereld gezet en hemel en aarde bewogen om zijn kint, op het leven aan die vier jongens en dat ene meiske over te brengen. Grote pijn was er toen bleek dat de oudste - "onze Thieu" - het levenspad niet meer kon noch wilde vervolgen, een tikken in de vorm van een vraagteken getatoeerd op zijn hart. En toen, begin van die jaar, volgde nog een laatste strijd met de dood. Waarom? Hij had de slag toch al zoveel jaren eerder gewonnen. Waar was nu verdorven de rechtvaardigheid? Maar ook hier zagen we verzet van hem, al was het deze keer een ongelijke strijd en constateerden we per dag meer scheutjes in zijn wil om te leven. Zijn grootste kracht werkte deze keer in zijn nadeel: zijn wens het leven met twee handen vast te houden, de

zorg voor ons moeder, die blik op zijn kinderen en kleinkinderen, hun leven. Hij hield van het leven, hij bewonderde het en genoot ervan! Op zijn manier, vanuit Rosmalen waar hij zijn hele leven heeft gewoond. Den Bosch waar hij werkte, met heel Brabant als zijn werkterrein. Zijn vrije tijd spendeerde hij graag bij de kinderen en kleinkinderen, of hij ging winkelen met ons moeder - wereldkampioen snuffelen voor koopjes was ie. Typisch was zijn droge humor, die altijd kwam op onverwachte momenten en zorgde voor een spontane lach op het gezicht van de omstanders, zijn familie, vrienden en collega's. Een humor die hij tot het laatste met zich meedroeg. Pa was altijd bereid een helpende hand toe te steken wanneer daarop een beroep werd gedaan. Kritisch kon hij echter ook zijn. Hij had dan iets strengs, een hard buitenkantje voor de mensen die hem niet begrepen - omdat ze niet door dat buitenste laagje konden of mochten heenikken. Hij kon dat sluiten voor lamliek en arrogantie, maar vooral voor onrechtvaardigheid - dan schudde ie van "Mee!" en prulde met zijn lippen, terwijl zijn ogen altijd alles zelden. Onze pa was in zijn hart altijd eerlijk en oprecht, naar het voorbeeld van zijn eigen vader. Hij kon ook net als opa wat zakelijk zijn, een cent twee keer omdraaien, maar tegelijkertijd vrijgevig zijn als geen ander - naar de mensen om hem heen die hem dierbaar waren, maar ook naar de anonieme medemens in een verre, onbekende wereld die het vanaf hun geboorte met minder moesten doen. Fysiek heeft hij nu het leven gelaten, maar niet zonder de wetenschap dat hij op duizenden manieren in ons voorleef, elke keer als we het leven weer bij de oren pakken, elke keer als we hem herinneren, elke keer als we lachen om zijn grappen en grullen, elke keer als wij met zijn blik op het leven onze wandel hier op Aarde voortzetten. Dag pa, bedankt!

Wij bedanken iedereen voor de warme belangstelling in welke vorm dan ook.

Thera, kinderen en kleinkinderen

Opa Martien (Martinus Adrianus) van den Elzen werd geboren in Uden op 14 februari 1900 en bracht zijn jeugd door in Vinkel. Hij vestigde zich vanuit Geffen op 18 augustus 1928 in Rosmalen. Hij huwde viermaal. Uit de eerste twee huwelijken, met respectievelijk de zussen Martina (1902-1931) en Elisabeth Heijmans (1897-1946), werden vijf zonen geboren. Een dochter en een zoon overleden als kind. Martien was oorspronkelijk landbouwer maar werd een van de eerste medewerkers van de firma Jan Heijmans. Daar was hij uitvoerder in de wegenbouw en later boekhouder. Drie zonen hebben ook bij Heijmans gewerkt, te weten Ton (Antonius, geboren 7 oktober 1928), Martin en Wim (Wilhelmus Martinus Josephus, geboren 5 maart 1938).

Het gezin Van den Elzen-Heijmans woonde op de plaats waar nu Raadhuisstraat 6 (Visus Optiek) is gevestigd, tegenover de toenmalige brandweerkazerne. De ouders van wijlen Krien van Hirtum hadden in 1956 een huis gebouwd in de Raadhuisstraat. De familie Van den Elzen was dus buurtgenoot van Krien, die zich het "grote huis met schone tuin" van Martien nog kon herinneren. Hij vertelt daarover nog

Het stempel dat Martien van den Elzen in zijn boeken zette

een anekdote op zijn site "Rosmalense herinneringen": "Zijn grote tuin was zeer aantrekkelijk en nogal eens het doelwit van de kinderen uit de buurt om kattenkwaad uit te halen. In de winter zette hij wekflessen ondersteboven over plantjes die niet mochten bevriezen. Wij konden de verleiding niet weerstaan en schoten, als ons vader niet thuis was, vanuit een bovenraam van ons huis de flessen met een windbuks kapot."

Martien van den Elzen overleed op 2 mei 1974 in Rosmalen. Marcel stuurde nog een afdruk van het stempel dat zijn opa in zijn boeken zette. Mijn hartelijke dank gaat uit naar hem voor alle informatie die hij met mij heeft gedeeld over zijn familie.

Michiel van Heumen

Ronald van Grinsven/Marleyart stuurde twee nieuwe foto's uit het heemarchief waarvan onbekend is wie erop staan en wanneer en waar ze zijn gemaakt.

De eerste is een studiofoto van een jonge vrouw. Aan een datering waag ik mij niet. De foto is gemaakt in de namiddag, haar polshorloge geeft als tijd kwart over vijf aan, als ik het goed zie. Dit horloge ontstond eind 19e eeuw en was een vrouwensieraad. Pas in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) brak het door en werd toen ook door mannen gedragen.

De tweede foto laat twee meisjes zien met tussen hen in een jongen: twee zussen met hun (nogal terneergeslagen kijkende) broertje? De

foto dateert vermoedelijk van vóór de Tweede Wereldoorlog. Herkent iemand misschien het gebouw met de muur en toegangspoort ervoor?

U kunt uw reactie, ook voor wat betreft de foto's uit vorige rubrieken, weer sturen naar: info@heemkundekringrosmalen.nl

Rosmalla

**De volgende uitgave
verschijnt:
maart 2025**

